

**Müslümanlar**  
ve  
**Diğer Din Mensupları**

**Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla  
İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar**

Ankara - 2004

Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları / 4

# TARİHTEN GÜNÜMÜZE SABATAYCILIK / DÖNMELİK MESELESİNE YAKLAŞIMLAR

Prof.Dr. Abdurrahman KÜÇÜK\*

## Giriş

**Sabataycılık/Dönmelik Meselesi**, Dinler Tarihi sahasında benzerine çok az rastlanan bir meseledir. Bu mesele, Yahudi dinî tarihinin en karışık ve karmaşık (paradoksal) olaylarından birini oluşturmaktadır. Çünkü son 20-30 yıl öncesine kadar bu mesele, Türkiye’de, “sır olayı” olarak varlığını sürdürmekteydi ve hakkında yok denecek kadar araştırma bulunmaktaydı. Yeteri oranda araştırma yapılmadığı için bilgi eksikliği ve “kapalılık” yaşanmaktaydı. Üçyüz yıldan beri devam eden “**Dönme(Sabatayist) Cemaat**” hakkında sıhhatli bilgi ve belge sınırlıydı. İsrail Devleti’nin kurulmasıyla bu konudaki belgelerin bir kısmı İsrail Ben Zevi Enstitüsü’nde toplanmış ve konu Gershom Scholem’in (Gerşom Şalom) “**Sabatay Sevi**” ve “**Gizli Yahudi Cemaati: Türkiye Dönmeleri**” gibi çalışmalarıyla biraz aydınlanır olmuştur. Bilgi ve belge eksikliğinden dolayı Sabataycılar/Dönmeler hakkında çeşitli iddialar ortaya atılmaktaydı. Bunun dinî, kültürel, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik birçok sebebi vardı.

“**Sabatay Sevi Olayı**”, Türkiye topraklarında ortaya çıkmasına rağmen, ilk ciddi çalışmalar *Türkiye dışında yapılmıştır. Türkiye’yi ilgilendirmesine, Türk toplumu arasında ortaya çıkmasına rağmen 1978’li yıllara, bizim çalışmamıza kadar bu mesele bilimsel çalışma konusu yapılmamıştır, yapılamamıştır. Ben de bu konuyu bir daha açmamak üzere kapatmışım; fakat gelişmeler ve birilerince gündemde tutulması beni konuya yeniden elatmama, bir tebliğde ve Müslüman-Yahudi ilişkiler çerçevesinde değerlendirme yapmama yolaçmıştır.*

**Sabataycılık/Dönmelik**, Osmanlı Devleti’nde de Türkiye Cumhuriyeti döneminde de değişik vesilelerle gündeme gelmiş bir konudur. Günümüzde de İlğaz Zorlu’nun ortaya çıkıp “**Evet, Ben Selanikliyim**” (Türkiye Sabataycılığı) isimli kitabı yazmasının ardından Kemal Derviş’in ABD’den Türkiye’ye gelip bakan olmasıyla Dönmelik/Sabataycılık önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Bu konu ile ilgili makaleler ve kitaplar yazılmış, Amerika’daki “Sabatayistler” üzerinde durulmuş, Türkiye bürokrasisinde ve Türk basın-yayınında “önemli konum”da bulunan isimlerin Sabatayistliğine dikkat çekilmiştir. Bundan dolayı hem siyaset sahnesinde hem medyada hem de ticaret sahasında etkileri

\* Türkiye Dinler Tarihi Derneği Genel Başkanı

konusunda değişik “senaryolar” üretilmiştir. Sabatayistlik ile Masonluk, Siyonizm, Yahudilik gibi meseleler arasında bağlantı kurulmuştur. Aslında bu konu, hassas olduğu kadar sınırları nazik olan bir konudur. Herkesin rastgele konuşacağı ve yazı yazacağı bir konu da değildir; bilgi ve birikim yanında “ince hassasiyet” gerektirmektedir. Bu “nazik konu”nun uzmanlarınca doğru olarak ortaya konulmasına ve Türk toplumunun doğru bilgilendirilmesine ihtiyaç bulunduğu bir gerçektir. Uzun bir aradan sonra yeniden bu konuya dönmemin sebebi; değişik yaklaşımları ortaya koymak ve kamuoyunu doğru bilgilendirmektir.

**Burada, Sabataycılık Meselesine, Yahudilik ile İslâm arasında bir “köprü” olarak bakmaya, bazı yayınlar ile kişi ve kuruluşların yaklaşımına, Müslümanlar ile Yahudilerin bakışına ışık tutmaya ve onların kendilerini nasıl ifade ettiklerini belirlemeye çalışacağım.**

### **a. Sabataycılık Meselesi ve Ortaya Çıkışını Hazırlayan Şartlar**

Sabataycılık, 17. Yüzyılda ortaya çıkan “mesihî bir hareket”tir. Mesih, genel olarak “bozulan dünya”yı düzeltmek için gelecek birisidir. Bütün dinlerde ortak bir fenomen olan “beklenen kurtarıcı” anlamında mesih ve mehdi terimleri veya anlamdaşları bulunmaktadır. Her dinde benzeri olsa da mesihliğin Yahudilikte ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu durum tarih içinde öyle bir hal almış ki; Yahudi ile “Mesih” bir ve aynı şey sayılır olmuştur. Bundan dolayı Babil Sürgünü’nden sonraki hemen her yüzyılda Yahudileri “Arz-ı Mevud”a (vaat edilmiş / Müjdelenmiş Topraklar) götüreceği ve bozulan dünyayı düzelterceği iddiasıyla çok sayıda insan “Beklenen Mesih Benim” diye ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkıp mesihlik iddiasında bulunan kimselerin hareketine “mesihî hareket”denilmektedir.

Yahudilere göre Hz. Musa, İsrailoğullarını Mısır’da Fravunların zulmünden kurtarıp “Arz-ı Mevud”a götürmek için yola çıkarmış; ancak “vadedilen topraklar”a gelmeden ölmüştür. Hz. Musa’dan sonra gelen Yeşu zamanında “Kenan Ülkesi”ne ulaşılmış, dinî törenlerini ve “**kurbanlar**”ını sunmak için bir “**mezbah**” yapılmıştır. Hz. Davut zamanında Kudüs merkez edinilmiş ve “**Mabet**”in inşa edilmesi için çalışmalara girişilmiştir. Süleyman Mabedi olarak bilinen bu Mabet Hz. Süleyman döneminde tamamlanmış ve bu dönem Yahudiler için en parlak dönem olmuştur. Hz. Süleyman’ın ölümünden sonra Yahudi krallığı ikiye bölünmüştür. Bölünmüş bu krallıklar Asur ve Babilliler tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu işgal döneminde yıkılan Mabet yeniden yapılmış, ancak M.S.70 yılında Romalılar tarafından hem M.Ö.157 yılında kurulmuş olan son Yahudi Devleti hem de Mabet ortadan kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra

Yahudiler yeryüzüne dağılmış,1948'de İsrail Devleti kuruluncaya kadar, sürgünde ve yabancı devletlerin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Yahudiler, ümütlerini, kendilerini esaretten ve sürgünden kurtarıp "**Arz-ı Mevud**"a götürecek ve **Mabet**'i yeniden yapacak "bir kurtarıcı"ya yani "Mesih"e bağlamışlardır. Bu Mesih; ümit haline gelmiş bir "Kurtarıcı"dır, Yahudilerin tek tesellisidir ve "**Kurtuluş Günü**"nün müjdecisidir. Bu özellikleri şahsında toplamış olan Mesih, Yahudi "**İman Esasları**" arasında zaten yerini almıştır.

Yahudiliğin olmazsa olmazı olarak yorumlanan Mesih anlayışı, dinî ve millî beklentinin son noktası,hedefe varmanın başlangıcıdır. Çünkü Yahudiler ancak "**Mesih Çağı**"nda sürgünden kurtulacak, Süleyman Mabedi'ni yeniden yapacak, dağılmış olan Musevileri bir araya toplayacak, İsrail Devleti'ni kuracak ve "**Tanrının Devleti**"ni kurabilecektir. Bunun için Mesih önemlidir ve her sıkıntılı dönemin kurtuluş ümididir. Sıkıntılar arttıkça Mesih bekleme arzusu da artmış ve Mesih'in geleceği zamanların hesabı yapılır olmuştur.Onun geliş tarihini belirlemek için Yahudi Kabbala Sistemi'nden yararlanarak tarihler belirlenmiştir.Bundan dolayı 17.Yüzyıl'a kadar hemen her yüzyılda bir veya daha fazla kişi mesihlik iddiasıyla ortaya çıkmıştır.Sabatay Sevi de 17.Yüzyılın "**mesihî**" ve ortaya çıkanların en etkililerinden biridir.Onun etkisi ve taraftarları günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Sabatayın ortaya koyduğu sistem Türk tarihinde ve Türk Milleti arasında "**Dönmelik / Sabataycılık**" olarak adlandırılmıştır. Sabatay Sevi, Osmanlı Devleti'nin yanında dünyanın içinde bulunduğu dinî, siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve stratejik bazı sebeplerden yararlanarak Mesihliğini açıklamıştır.

## 1. Onyedinci Yüzyılda Dinî,Siyasî,Sosyal ve Kültürel Durum :

17.Yüzyıl, Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları'nın (1618-1648)olduğu, Yahudilerin yaşadığı yerlerin yakılıp yıkıldığı, Polonya'da "**Chmielnick Yahudi Katliamı**"nın yaşandığı, Osmanlı Devleti'nde yönetim boşluğunun ortaya çıktığı, dinî ve kültürel konularda karmaşanın yaşandığı, cemaatlerin farklı beklentiler içine girdiği bir yüzyıl olmuştur.

Yahudiler,yaşadıkları sıkıntılardan ve eziyetlerden çıkış yolları aramaya başlamış ve bunun için eski kaynaklardan "ipucu" aramaya girişmişlerdir. Bu kaynaklardaki "**ipucu**", mesihin gelişinin zamanı ve şartlarıdır. Klasik kaynaklarda belirtilen şartların ortaya çıktığı dönem Mesihin geleceği dönemdir. Bu şartları şöyle özetlemek mümkündür: Esaretin başgöstermesi. Paranın keseden boşalması. Liberal fikirlerin

bütün devletlerce kabul edilmesi. Yahudiler arasında kibirin ve ahlâksızlığın hâkim olması. İnançsızlığın başgöstermesi.

Bu tesbitlerin açılımı yapıldığında Yahudilikte Mesih'in gelişinden önce olacak şeyler de şöyle özetlenebilir:Dünyada dinsizlik ve ahlâksızlık hüküm sürecek, utanma duygusu azalırken pahalılık artacaktır. **“Tanrının Düşmanları”** Kudüs'e saldırarak, Tevrat bilginlerinde bilgi kalmayacak ve bilginler meclisinde bilim ahlâkı değerini yitirecektir.Günahtan korkanlar aşağılanacak, küçük büyük farkı ortadan kalkacak ve küçükler büyüklerini saymayacaktır. Savaş, hastalık, açlık, kıtlık, yangın ve deprem gibi felaketler birbirini takip edecektir. Kudüs, harap hale gelecek ve hayvanların gezinti alanı olacaktır.

Yukarıda belirtilen şartlar oluştuğunda Mesih'in gelişi yaklaşmış demektir.Yahudiler, buldukları yerlerde bu şartlardan bir kısmı ile yüzyüze gelmiştir. Yüzyüze geldikleri şartlar ve onların yorumları, Filistin'de yeniden **“Davut Evi”** kurulması fikrini Yahudiler arasında canlandırmıştır. Bu mistik dalgalanma, Avrupa'da sıkıntı içinde olan toplumlar üzerinde tesirini göstermiştir.Mesihî dalga, Yahudilerle sınırlı kalmamış,Hıristiyanlara ve Müslümanlara kadar uzanmıştır.Mesih Çağı'nın gelmesi hemen hemen herkesi ilgilendiren bir konu olmuştur. Bundan dolayı Mesih'in geliş zamanının tespiti gerekmektedir. Bunun tespiti için Kabbalistik hesaplara başvurulmakta ve bazı tarihler bulunmaktadır. Selanikteki mistik okullar,17.Yüzyılın başlarından itibaren Kabbala'nın tecüme ve yorumlarına ağırlık vermeye başlamıştır. Mesih'in gelişini temel alan guruplar,İtalya,Hollanda ve Fransa gibi ülkelerdeki Mesih beklentisi içinde bulunan Yahudi toplulukları ve bazı Hıristiyan guruplarıyla ilişkiye girmişlerdir.Bu toplulukların hemen hepsi,içinde buldukları konum gereği, Mesih'in geleceğine inanmakta ve beklenen Mesih'in İzmir'de yaşayan **“kutsal birisi”** olacağını süsleyerek hikaye etmektedir. Avrupadaki Yahudi ve Hıristiyanlar bu beklenti içindeyken İzmir'de 15 yaşından (1641'den) beri kendisini Kabbala'nın fantazilerine kaptırılmış ve Mesihlik hazırlığı yapan Sabatay Sevi adında birisi yaşamaktadır.O,çocukluğundan beri İsak Luria'nın mistisizminin tesirinde kalmış ve mistik yaklaşımları kendisine rehber alıp taraftar toplamaya gayret göstermiştir. Sabatay'ın babası Mordehay'ın evi; Yahudi ve Hıristiyan din adamları ile yabancı aydınların buluşma yeri haline gelmiştir. Sabatay da evdeki bu toplantıları dinlemekte,zaman zaman sohbetlere katılmakta ve yapılan sohbetlerden kendisine hisse çıkarmaktadır.

Dünyanın her tarafında dinsizliğin,ahlâksızlığın hüküm sürdüğü dalgalar halinde yayılmaktadır.Bu dalga hahamlar ile papazları olduğu

kadar imamları ve bütün din görevlilerini meşgul etmeye başlamıştır. Dinsizlik ve ahlâksızlık dalgası herkesi kuşatmakta ve toplumlar için büyük tehlike oluşturan bu dalgadan korunmanın yöntemi üzerinde düşünceler geliştirilmektedir. Milletlerin hayatı için tehlike oluşturan bu üzücü durumdan kurtulmanın ancak “Mesih”in gelmesiyle mümkün olacağı kanaati her tarafa yayılmaktadır. Bu görüşü benimseyenlere göre “Mesih Çağı”nın bütün şartları tahakkuk etmiştir. Ancak Mesih kimdir, nereden ve hangi tarihte çıkacaktır? Bu soruların sorulduğu dönemde Yahudi Kabbalistler, Zohar’da işaret edilen 1648 yılını; Hıristiyanlar ise 1666 yılını Mesih’in geliş yılı olarak belirtmektedir. Yahudilerin bir kısmına, Hıristiyanların benimsediği 1666 tarihi daha cazip gelmekte ve o tarihte Mesih’in geleceğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Sabatay’ın babası Mordehay, İngilizler ile devamlı temasta bulunması dolayısıyla bu konudaki düşüncelerden haberdar olmaktadır. Mordehay bu düşüncelere inandığı gibi oğlu Sabatay da inanmaktadır. Mistik eserleri inceleyen, kendini değişik vesilelerle Mesihliğe hazırlayan Sabatay için bu gelişmeler kaçırılmaz fırsattır. O, kendi incelemeleri ve hazırlıkları ile dünyadaki gelişmeleri ve beklentileri değerlendirerek kendisinin “Beklenen Mesih” olduğuna inanmaya başlamıştır.

Bu gelişmeler ve beklentiler, özetle Sabatay Sevi’nin şu hükme varmasına yolaçmıştır: Mevcut dinler, yüzlerce hatta binlerce yıl önce gelmiştir. Bu dinler, artık bu günkü insanları tatmin edecek durumda değildir. İnsanlık, her gün yeni bir dünyaya doğru yürümektedir. Medeniyette yeni bir kısım ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, mevcut “şeriatlar”ın ağır baskısı altında ezilmekte, biraz ferahlamak ve nefes almak istemektedir. Ancak buna imkân bulamamakta, bundan dolayı gitgide dinden uzaklaşmakta ve dinden uzaklaştıkça da ahlâkını kaybetmektedir.

Sabatay, bu hükümleri vermekle kalmamış, çareler de aramaya başlamıştır. İnsanlığı dinsizlik ve ahlâksızlıktan kurtaracak çare olarak Mesih’in gelmesini görmüştür. Mesih olarak da kendisini öne çıkarmış ve Tanrı’nın bu görev için kendisini yarattığına inanmıştır. Beklenen Mesih’in bütün şartlarının kendisinde toplandığını ve bu tarihe kadar kimse ortaya çıkmadığına göre Mesih kendisinden başkası değildir. Bu düşünce içerisinde Sabatay Sevi, 1648 tarihinde, ilk defa Mesihliğini ilan etmiştir. Bu tarihte yeteri oranda kamuoyu oluşturamadığından Sabatay, 1666 tarihi için hazırlıklara girişmiş; Yahudilerin yoğun olarak bulunduğu değişik yerleri ziyaret ederek Mesihliğinin “alt yapısı”nı oluşturmaya çalışmıştır. O, Yahudiler yanında Hıristiyan ve Müslümanlardan da bir kısım insanı mesihliğine inandırmıştır. Şartların oluştuğuna ve başka

kimse ortaya çıkmadığına göre Mesih Sabatay'dan başkası olamaz düşüncesiyle 1666 yılında İzmir'de Mesihliğini açıklamıştır.

## 2. Sabatay Sevi'nin Ortaya Çıkmasında Etkili Olan İdarî ve Sosyal Şartlar:

Mesih olarak Sabatay Sevi'nin ortaya çıkmasında yönetimdeki boşluğun da önemli bir rolü bulunmaktadır.17.Yüzyılın ayırtedici özelliği; başlangıcından itibaren Padişahların çocuk sayılacak yaşta olmaları, yönetime bürokratların ve hanımların müdahil olmaları dolayısıyla yönetimde boşluğun ve kargaşanın yaşanması sebep gösterilmektedir. Sultan I.Ahmet, 1603 yılında tahta geçtiğinde 14 yaşındadır ve sünnet merasimi bile tahta çıktıktan bir ay sonra yapılmıştır. I.Ahmet, Fâtilh Sultan Mehmet'in Osmanlı Devleti tahtına ilk geçişinden beri ikinci çocuk padişah unvanını kazanmıştır. Genç ve tecrübesiz padişahlar dönemindeki yönetim boşluğu; iyi yetişmiş, faziletli, ülke ve Türk Milleti menfaatini öne alan sadrâzamlar ile diğer yöneticilerle doldurulmuşsa o zaman Padişah boşluğu kamuoyuna fazla yansımamıştır. Ancak Türk Milleti'nin menfaatinden daha çok kendi menfaatini veya içinden çıktığı "etnik veya dinî cemaat"ın menfaatini öne çıkararak ve kendini "Türk Hissetmeyen veya başka bir kimliğe ait gören" Sadrazam veya yöneticiler, padişahların çocukluğunu ve hanım sultanların işe karışmasını fırsat bilerek, "özel görev ve amaçlarını gerçekleştirme"ye özen göstermekten kaçınmamıştır. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasında hatta parçalanmasında kendini Türk Milletine ve Türk Devletine(Osmanlı Devleti) mensup hissetmeyen yöneticilerin önemli rolü olduğu iddialar arasındadır.

Padişah'ın çocukluğuna rağmen Devlet işlerinde kavrayış ve kaabiliyet gösterdiği takdire değer özellikleri arasında sayılmıştır.Devlet yönetiminde ne kadar dirayet gösterse de Devletin karşı karşıya bulunduğu savaşlar ve iç isyanlar Padişah için sıkıntı kaynağıdır. Çünkü Osmanlı Devleti, bir taraftan Avrupa'da Almanya ve müttefikleriyle, diğer yandan Asya'da da İran ile savaş halindedir. Bunların yanında da Anadolu'da Celâli ayaklanması zirveye ulaşmıştır. Bu ayaklanmanın Devlet için açmazı da; kimin Celâli olduğunun, kimin Celâlîleri tuttuğunun ve kimin bunlara karşı olduğunun bilinmemesidir. Bazı bölgeler Celâlîlerin zulmünden yakınmakta, bazı bölgeler ise Celâlîlerin yönetimini Sancak Beylerinin ve Beylerbeylerinin yönetimine tercih etmektedir. Böyle bir tercihin yapılması, Yönetim zaafiyetinin hangi noktalara ulaştığının göstergesi olmaktadır.

Sultan Ahmet'in 1617 tarihinde 28 yaşında ölümü üzerine yerine kardeşi Sultan I.Mustafa geçmiştir.I.Ahmet'in yerine o güne kadarki geleneğe aykırı olarak oğlu değil kardeşinin geçmesi yönetimde bir başka çekişmeye yolaçmıştır. Sultan Mustafa'nın ise , ağabeyisi Ahmet'in saltanatı döneminde, her an ölüm tehdidi altında bulunduğu için şuurunu bozulmuştur.O ,Osmanlı Devlet geleneğinde şehzâde ve sultanlar arasında "deli" denilecek tek kişi sayılmaktadır.Mustafa'nın padişahlığı ancak 3 ay kadar sürmüştür ve onun yerine Sultan Ahmet'in oğlu Osman getirilmiştir. Genç Osman lakabıyla Padişah yapılan II.Osman da 13 yaşındadır.Bu iki padişahın tahta çıkarılıp indirilmesinde annelerinin rolü olmuş ve kadınların rekabeti ile etkileri öne çıkmıştır.

Bu iki genç padişah zamanında, Osmanlı Devleti ile Lehistan (Polonya) arasında savaşın devam etmesi yanında, Katoliklerin Protestanları yoketme faaliyetleri karşısında da Osmanlı Devleti'nden yardım istenmiştir. Türkler, Katoliklerin yoketme hareketlerine karşı Protestanları himaye etmeye çalışmıştır. Bunların yanında Avrupa'da Otuz Yıl Savaşı (1618-1648) da Padişah II.Osman dönemine rastlamaktadır. Bu savaş,merkezi Prag'da olan Bohemya Protestanları tarafından çıkarılmıştır.Protestan grup,İmparatora baş kaldırmış ve Katolik rahipleri Bohemya'dan kovmuşlardır.Protestanlar, o sırada Osmanlı Devleti'nden kendilerine yardım istemek üzere bir elçilik heyeti göndermiştir.Osmanlı Devleti,doğrudan doğruya Almanya'ya savaş açma yerine "Orta Macar Kralı" unvanını verdiği Erdel Prensine Almanya'ya savaş açma izni tanımıştır. Normal ortamda böyle bir izni Türkiye için savaş sebebi sayabilecek Almanya,çeşitli düşmanlarla ve gayilelerle kuşatıldığından dolayı Türklerin de karşılıklarını alıp cepheyi genişletmekten kaçınmıştır.Türkiye de yönetim boşluğu ve içişlerindeki bazı karışıklıklar sebebiyle Otuz Yıl Savaşı'ndan pek fazla faydalanamamıştır.Çünkü I.Mustafa'nın annesi Vâlide Sultan,Padişah Osman'ı tahtan indirip yerine yeniden "deli" diye bilinen oğlu Mustafa'nın geçmesini sağlamak için Kapıkulu Sipahileri ile Yeniçerilerden taraftarlar edinmiş ve onların isyan etmesini sağlamıştır. Sipahiler ve Yeniçeriler arasından "Sultan Mustafa Hân"ı isteriz sesleri yükselmeye başlamıştır.Sultan Osman,4 yıl süren saltanatından sonra tahtan indirilmiş ve bir gün sonra da 18 yaşında iken öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Kapıkulu Sipahilerinin ayaklanmaları olmuş ve bu ayaklanmaların gerekçeleri arasında Sultan Osman'ın kan davası da yer bulmuştur.

Sultan Mustafa'yı tahta geçirenler, 1.5 yıl sonra tahtan indirmenin yollarını aramaya başlamışlardır. Mustafa'nın yerine IV.Murat, annesi



Kösem Mâhpeyker Vâlide Sultan'ın saltanat nâibeliği altında, 10 Eylül 1623 tarihinde Padişah olmuştur.IV.Murat'ın Padişahlığı döneminde de iç ve dış meseleler oldukça çoktur.Ancak Murat Han,dirayeti ve kabiliyeti sayesinde bu olaylara müdahale etmiş ve Devlet yönetiminde hâkimiyet sağlamıştır. Ancak içeride isyanların ve kıpırdanmaların bitirilmesi mümkün olamamıştır. Devlet, İran Savaşı başta olmak üzere, Bağdat Seferi ve Otuz Yıl Savaşı'nın olumsuz etkileriyle etkilenmiştir. Yarım asırdan beri Türkiye, duraklama devresine girmiş, gerilemenin ve çözümlenin tohumları iyice filizlenmiştir. Genç Osman olayı, Devletin ana kurumlarının iflas ettiğini, Türk toplumun birliğinin zedelendiğini, şahıs menfaatinin toplum menfaatinin önüne geçtiğini ortaya koymuştur. Ancak IV.Murat'ın dehası,dirayeti ve yönetimdeki kabiliyeti Devleti daha vahim neticelerden korumuşsa da; toplumdaki yozlaşmayı ve cemaatlerin gizli çalışmalarını önleyememiştir.

Sultan IV.Murat, 8 Şubat 1640 tarihinde ölmüştür.Bu ölüme sevinenler arasında öz annesi Kösem Mâhpeyker Vâlide Sultan da vardı demek yanlış olmayacaktır.Çünkü Vâlide Sultan,IV.Murat'ın çocukluk yıllarında saltanatta yetkili olmuş,ancak daha sonra Padişah tarafından yönetimden uzaklaştırılmıştır.İlk yıllarda saltanattaki etkisinin tadını unutamamış olan Valide Sultan,IV.Murat'ın ölümünü duyunca yerine geçecek olan diğer oğlu Sultan İbrahim'in karakter zaafından yararlanarak yönetimde yeniden etkili olmanın hayallerini kurmaya başlamıştır. Sultan İbrahim de, annesine itimat etmediğini ağabeyisinin öldüğüne kendisine tebliğ eden annesine inanmamasıyla göstermiştir. Buna rağmen Vâlide Sultan, Padişah'ın gençliğinden ve zaaflarından yararlanarak bazı dalkavuklarla beraber yönetimde etkili olmanın mücadelesini vermiştir. Verilen mücadele sonucu IV.Murat'ın işbaşına getirdiği yetmiş ve başarılı Sadrazam ile diğer üst düzey yöneticiler görevden uzaklaştırılmış ve yerlerine yetersiz kimseler getirilmiştir. Yönetimdeki bu durum, Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşı yanında Girit Savaşı ve iç isyanlarla meşgul olan Osmanlı Devleti'ni sıkıntıya sokmuştur.Bu kargaşa ortamı, 18 Ağustos 1648 tarihinde Sultan İbrahim'in 33 yaşında katledilmesine yolaçmıştır.

*Sultan İbrahim'in katledilmesiyle tahta 7 yaşında olan oğlu IV.Mehmet çıkarılmıştır.IV.Mehmet'in saltanatının yaklaşık ilk üç yılında hâkimiyet Sultanın Babaannesi Büyük Vâlide Sultan Kösem Mâhpeyker'in elinde olmuştur. Büyük Vâlide Sultan'ın saltanat nâibesi olmasına rağmen gerçek yönetim Ocak Ağaları'nın, Yeniçeri liderlerinin eline geçmiştir.Kösem Sultan'ın yönetimdeki etkisi, "Halk İsyanı"na sebep*

*olmuş ve Büyük Vâlide Sultan boğularak öldürülmüştür.IV.Mehmet'in tahta geçmesinden Vâlide Sultanın öldürülmesine kadar geçen 3 yıllık döneme, "Ağalar Saltanatı" dönemi adı verilmiştir.Bu döneme son verilmesinden sonra Vâlide Kösem Sultan'ın serveti Hazine'ye alınmış ve Ağaların servetine de el konulmuştur. Bozulan Devlet düzeninin düzeltilmesini sağlamak için Sadrazam üzerine sadrazam değiştirilmiştir. Köprülü'nün sadrazamlığına kadar yönetimdeki bu "anarşi" devam etmiştir.*

IV.Mehmet'in saltanatının ilk on yılı sıkıntı,kargaşa,kadınlar hakimiyeti ve yönetim boşluğu içinde geçmiştir. Girit Savaşı,Lehistan Meselesi,Celâlilerin yeniden ayaklanması, Rusya ve Fransa ile ilişkilerin bozulması, Almanya'ya savaş açılması bu dönemin önemli olaylarıdır. Bu olaylar, toplumu olumsuz yönde etkilemiş,ümitsizliğe sevk etmiş ve bu olumsuzluklardan kurtuluş yolları aranmaya başlanmıştır. Karışık ve ümitsizlik ortamı, Mesih beklentisi içinde olan kimseleri harekete geçirmiştir.Çünkü "kurtuluş özlemi"nin doruk noktaya çıktığı ortam,hem Mesih taraftarları hem bizzat Mesih olma hazırlığı yapanlar için bulunmaz fırsat olarak değerlendirilmiştir.Gelişmeleri değerlendiren Sabatay Sevi,mevcut konumdan yararlanarak 1666 yılında Mesihliğini açıklayan adımı atmıştır.Yahudilerce Mesihden başka kimseni tam olarak telaffuz edemeyeceği Tanrının Yahve adını Sinagog'da tam olarak telaffuz ederek(Tetragramme) Mesih olduğunun mesajını vermiştir. Bu "ilk adım", Yahudiler arasında da Hıristiyan ve Müslümanlar arasında da,farklı yaklaşımlara yol açmıştır (Bkz.Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1977, V/111-442).

#### **b. Sabatay Sevi'nin Mesihliğini Açıklamasıyla Ortaya Çıkan Yaklaşımlar**

Sabatay, Sinagog'da Talmud'un yasağına rağmen "Tetragramme"yi yani Tanrı Yahve'yi sembolüyle(Y.H.V.H) değil okunduğu gibi söyleyerek ilk işareti vermiştir. Yahudi geleneğinde Tetragramme'yi Süleyman Mabedi mevcut olduğu zaman sadece Yüce Kral(Mesih) söylebilmektedir. Sabatay'ın bu tavrı, değişik yorumlara ve farklı kamplara yolaçmıştır. Yahudi ve Hıristiyanlardan oluşan bir grup bu çıkışı desteklemekte, başka bir grup karşı çıkmakta ve Devlet ise gelişmeleri sadece takip etmektedir.

Sabatay Sevi'nin Mesihliğine taraf olanlar,yüzyıllardır Yahudilerin kendi devletlerini kurması ve sürgünden kurtulması ümidiyle yaşayanlar

ile 1648-1649'daki Polonya(Chmielnick) Katliamı'nı yaşamış veya duymuş olan kimselerden oluşmaktadır.Bu grupta Mesih beklentisi içinde olan Hıristiyan ve Müslüman kimseler de bulunmaktadır.Üç dine mensup insanlar, Mesih'e "farklı anlam ve rol" biçerek taraf olmaktadır. Bunların ortak amacı; sıkıntılarından kurtulmak,barış ve huzur içinde yaşamak veya "Kıyamet Saati" ile bu dünyadan kurtulmaktır. Bundan dolayı Mesih'in kim olduğu ve kimin arasından çıktığı değil gerçekleştireceği işlerdir. Büyük çoğunluğu ilgilendiren Mesihin yapacakları ve insanlığa bahşedecekleridir.

Sabatay Sevi'nin Mesihlik açıklamasına karşı çıkanlar birkaç gruptur.Müslüman ve Hıristiyanlar,Sabatay Sevi'nin Yahudi bir aileden gelmesi dolayısıyla beledikleri Mesih olmadığı ve yeni bir karışıklığa sebepolabileceği yaklaşımıyla karşı çıkmışlardır. Yahudilerden karşı çıkanların yaklaşımını da iki grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi,gerçek Mesih değildir, Yahudi Yasası'nı ihlal etmiştir ve Yahudilerin ümitlerini söndürmüştür. Bundan dolayı Sabatay'ın "bu saçma iddiası"na en kısa zamanda son verilmeli ve Yahudiler Türk toplumu nazarındaki töhmetten kurtarılmalıdır.Yahudilerden ikinci grupun karşı çıkışı da iki gerekçeye dayanmaktadır. Bunlardan biri Türklerle aralarının açılması,digeri de karışıklığa sebep olup kendilerini himaye eden Osmanlı Devleti'ni kızdırmasıdır. Bundan dolayı Yahudi ileri gelenleri, hahamlar, Bet-Din üyeleri harekete geçmiş ve bu olayın Osmanlı Devleti'nin değişik yerlerine varıp karışıklıklara yolaçmadan önlenmesine girişmişlerdir.Başhaham Joseph Escapa başta olmak üzere İzmir hahamları, Sabatay'ın gösterdiği bu cüret karşısında harekete geçip Bet-Din'in iki üyesini onu yola getirmek için görevlendirmişlerdir. Sabatay, kendisine bu iddiasından vazgeçmesi için nasihatta bulunmak için gelenlere de Mesih olduğunu tebliğ etmiştir.Bunun üzerine İzmir hahamları biraraya gelip Sabatay ve adamlarının ölümü hakettiklerine karar vermişler ve Sabatay'ı aforoz etmişlerdir. Başhaham, Sabatay'ı ciddiye almanın onu büyüteceğini ileri sürerek afaroza karşı çıkmıştır. Aforoz,işe yaramamış ve Sabatay İzmir'i terkederek Yahudilerin yoğun olduğu yerleri gezip Mesihliğini anlatmaya çalışmıştır. Mesihlik seyahatları ve seyahatlar sırasındaki yaklaşımlar,taftarlarının sayısını artırmıştır. Bu teveccüh Sabatay'ın yanında yeralanların sayısıyle beraber, eski kaynakları yorumlayıp Mesih lehinde neticeler çıkararak teologlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Artık Mesih taraftarları engel tanımamakta, sokaklarda gösteri yapmakta ve Devlet'in yasaklarını bile hiçe saymaktadır.Onlar, artık Mesih gelmiştir ve bundan sonra Mesihin yasaları geçerli olacaktır düşüncesiyle hareket etmektedir.Gördüğü ilgiden

memnun olan Sabatay Sevi de,artık “kral” olarak “tac” giymekte ve dünyayı “müridleri” arasında taksim etmektedir. Kendisi “krallar kralı” olarak Küdüs’ü başkent yapmakta ve Osmanlı Devleti’nin topraklarını da en yakın müridine vermektedir. Bu taksim,Tanrı’nın Tevrat’ta Yahudilere vaadettiği “Arz-ı Mevud”(Vadedilmiş Topraklar) anlayışının son noktasını ortaya koymaktadır. Bu gelişme hem Yahudi liderlerini hem hahamların büyük bir kısmını hem de Müslümanları huzursuz etmekte ve bu “oyun” a biran önce son verilmesi istenmektedir. Bu oyuna son vermek de o güne kadar çeşitli sebeplerle konuya müdahale etmeyen Devlet’ten beklenmekte ve hatta Yöneticiler müdahaleye mecbur edilmektedir. O güne kadar ciddiye almadığı “Mesihlik Olayı”nın gelişip ülkenin değişik yerlerini sarması ile huzursuzluklara sebep olması, Devlet’in konuyla yakından ilgilenmesine ve olaya son vermesine vesile bilinmiştir.

Mesihlik açıklamasına Devlet’in yaklaşımı ise iki sebebe dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, toplum içinde kargaşa yaratıp huzursuzluğa sebep olması,yönetim boşluğundan yararlanıp ekonomik ve sosyal konularda dalgalanmaya yolaçmasıdır. Diğeri de, Yahudiler arasında bölünmeye sebep olması ve bundan dolayı Yahudilerin Devlet’ten bu konuya son vermesini istemesidir. Durum kendisine intikal ettirilen Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, tahkikat evrakıyla birlikte Sabatay Sevi’nin İzmir’den İstanbul’a gönderilmesini istemiştir. Şubat 1666 tarihinde tutuklu olarak getirilen Sabatay, İstanbul’da taraftarlarınca büyük bir inanç ve ümit içinde beklenmektedir. Taraftarlarının inancına göre o, Padişah IV.Mehmet’ten “Kudüs Krallığı”nı alacak ve “Beklenen Devir”i başlatacaktır. Bu inanç ve ümit öyle bir noktaya vardırılmıştır ki; o sıralarda çıkan bazı kitaplarda,tarih olarak, “Nebiliğin ve devletin yenileşmesinin birinci yılı” ifadeleri görülmektedir. Taraftarları bu beklenti içinde iken Sabatay Sevi Subaşı Mustafa Paşa tarafından sorgulandıktan sonra Aydos’da(Kumkale) zindana konulmuştur. Onun mesihliğine iyice inanıp bağlananlar,bir mucize gösterip hapisten kurtulacağı beklentisi içine girmişlerdir.Sevi’nin propagandistliğini üstlenmiş olan Gazzeli Nathan, onun mesihliğini desteklemek için belgeler ileri sürmekte ve çıkardığı şayialarla taraftarlarına ümit vermeye gayret göstermektedir.Bunlar arasında; Mesihin dokuz ay ortadan kaybolup sonra gemleri yedi başlı yılanlardan yapılmış bir dişi arslana binmiş olarak Yahudileri kurtarmak için ortaya çıkacağı gibi şayialar da bulunmaktadır.

Aydos’a hapsedilmiş olan Sabatay Sevi’nin Danimarka, Hollanda, Almanya, İtalya gibi ülkelerden gelen Yahudi ziyaretçileri olmuştur. Aydos’a önemli hediyelerle gelen ziyaretçiler, hem asayiş hem de ticaret

hayatını etkilemişlerdir. Gösterilen ilgiden memnun olan Sabatay, Yahudilerin Hamursuz Bayramı'nda kendi yağında pişirilmiş kuzuyu yiyerek ve arkadaşlarına yedirerek Yahudi "**Kanunu**"nu ihlal etmiştir. Bunun yanında dünyadaki bütün Yahudi cemaatlerine "**Beyanname**" gönderip Kudüs'ün işgalinden dolayı matem günü olarak kutladıkları 9 Ab'ı, 9 Nisan ve 17 Temmuz oruçlarını bayrama çevirdiğini açıklamıştır. Bu ve başka sebeplerle cemaat arasına tefrika sokulması, bazı Avrupa devletlerinin de kendi ülkelerine kadar uzanan bu olaya sonvermesi için Osmanlı Devleti'ne müracaatta bulunması, "**Mesihlik Olayı**"na kesin sonverilmeyi zorunlu kıldığı kanaatine ulaşılmıştır. Bu olaya son vermek için Sabatay Sevi'nin Divan huzuruna çıkarılması emredilmiş ve bulunduğu yerden Edirne'ye getirilmesi istenmiştir. Mesihlik iddiasında bulunan Sabatay Sevi, Edirne'de Padişah IV. Mehmet'in Kafes arkasından takip ettiği Divan huzuruna çıkarılmıştır.

### **c. Sabatay Sevi'nin Divan'da Yargılanması ve Müslüman Olması Konusuna Yaklaşımlar**

Mesihlik davası güden Sabatay Sevi, 16 Eylül 1666 tarihinde, Divan'a alınmıştır. Padişah IV. Mehmet'in Kafes arkasından takip ettiği Divan; Edirne'de Saray-ı Hümayun'da, Sadrazam Kaymakamı Mustafa Paşa, Şeyhülislâm Minkarizâde Yahya Efendi ve Padişah İmamı Vaiz Vanî Mehmet Efendi'den oluşmuştur. Divan'da sorgulanması yapılan Sabatay Sevi'nin tercümanlığını IV. Mehmet döneminde Müslüman olmuş "**Yahudi Dönmesi**" doktor Hayatizâde (Moche ben Raphael Abravanel) yapmıştır. Mesihliği ile ilgili sorulara tercüman aracılığıyla cevap vermeyi tercih eden Sabatay'a tercümanı Hayatizâde, "**Dünyayı karıştıran sen, eğer mucize gösterme ve kendini koruma gücün varsa onları göster, kendini ve milletini kurtar**" şeklinde bir öneride bulunmuştur. Böylece Sabatay'ın hem kendisini hem de toplumunu kurtarması ancak göstereceği mucizeye bağlı görülmüştür. Çünkü mahkemeyi görünmeden takip eden Padişah da, Sabatay Sevi'nin "**gerçek mesih**" olduğunun tanınmasının belirleyeceği mucize konusu karşısındaki tavrına bağlı olduğunu tercüman vasıtasıyla bildirmiştir. Belirlenen mucize konusunu da şöyle açıklamıştır: "**Mesih**" çırılçıplak soyulacak ve becerikli okçular vücudunu nişan alacak, eğer atılan oklar vücuduna işlemez ise Padişah da onun mesihliğini tanıyacaktır.

Padişah'ın bu teklifi karşısında şaşkına dönen Sabatay Sevi, Mesihlik iddiasını inkâr ediyor, basit bir haham olduğunu ve kendisine "**Mesih**" sıfatının Yahudilerce verildiğini açıklıyor. Kendisine yöneltilen sorulara

verdiği cevaplarda Yahudileri suçlamakla yetiniyor. Padişah IV.Mehmed, bu cevaplardan tatmin olmuyor ve Hayatizâde vasıtasıyla Müslüman olmasını teklif ediyor. Hayatizâde de ona Müslüman olmadığı takdirde başına gelecekleri tasvir ediyor;hatta bazı rivayetlere göre Müslüman görüntüsü altında davasına ve Yahudilere daha iyi hizmet edeceğini telkin ediyor.Hekimbaşı Hayatizâde, bu teklifi ile hem Sabatay'ı ölümden kurtarıyor hem Sabatay'ın yolunu açıyor hem de Türk tarihinde "Dönmelik" denilen bir hareketin başlamasını sağlıyor.Başka bir kurtuluş yolunun kalmadığını anlayan Sabatay, 16 Eylül 1666 tarihinde, Şehadet Kelimesi'ni söyleyerek Müslüman olduğunu açıklıyor.

Müslüman olduktan sonra Sabatay Sevi'ye **Mehmed** ismi verilmiş, **İçoğlanlar Hamamı'na** gönderilmiş ve günlük 150 akçelik bir gelirle "**Kapıcıbaşılık**"a tayin edilmiştir. Sabatay'ın karısı Sara da kocasını takip edip Müslüman olmuş ve **Fatma** adını almıştır. Sara ve beraberlerinde Müslüman olan taraftarlarına da bahşiş ihсан edilmiştir.

### 1. Tarihi Belgelerde Konuya Yaklaşımlar:

Sabatay'ın Müslüman olması değişik yaklaşımların yapılmasına yol açmıştır. Konuya Sabatay ve taraftarlarının yaklaşımı ile Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman toplumunun yaklaşımı farklı olmuştur. Bu yaklaşımların temeli tarihi belgelerde yeralan bilgilere dayanmaktadır.

Sabatay'ın sorgulanması sırasında Divan'da bulunan Vanî Mehmet Efendi, Mesihlik iddiasındaki Sabatay'ın Müslüman olmasından duyduğu şüpheyi Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'ya şöyle açıklamıştır: "**Bu adamın Müslümanlığı kalbi hisler ve ihlâs ile kabul ettiğine kani değilim. Fakat Dinimiz, şüpheyi reddeder ve kişinin imanı üzerinde hüküm, ancak Cenab-ı Hakk'ındır. Bu itibarla ihlâs ile Müslüman olmasını niyazdan başka bir şey yapamam. Fakat ileride görülecektir ki,bugün adı Mehmet Aziz Efendi olan Sabatay Sevi'nin etrafında toplananlar, kendi yollarını terketmeyecekler ve hatta ayrı bir cemaat teşkil edeceklerdir. Aralarında tefrika dahi çıkması muhtemeldir. Çünkü gizli olan bütün mevzular,kendi bünyeleri dahilinde iftiraklar yaparlar**" (Cemal Kutay,Tarih Sohbetleri, İstanbul 1968,VIII/174).

Vanî Mehmed Efendi'nin tahmin ettiği gibi hem bölünmeler olmuş hem de Sabatay Sevi ve taraftarlarının yollarından vazgeçmediği ortaya çıkmış, Müslüman olanların da şeklen Müslüman olduğu,bir kısmı erimiş olmasına rağmen "**ana kollar**"ın kendi özel inanış ve yaşayış tarzlarını günümüze kadar yaşattıkları anlaşılmıştır. Dönmeler/Sabatayistler hakkında tartışmalara ve farklı yaklaşımlara yolaçan kesim,kendi inanış ve yaşayış tarzlarını günümüze kadar taşıyan kesim olmuştur.Bu kesim ile

İlgili şüpheler ve endişeler o tarihlerden başlayarak günümüze kadar değişik kaynaklarda yerini almıştır.

Sabatay Sevi'nin ortaya çıktığı dönemin olaylarını aktaran Vekayinâmeler'in önemli bir kısmı, sadece Mesih'in Müslüman olmasına yervermişlerdir. Vekanüvis Nişancı Abdi Paşa'nın, 1666 yılı olaylarını anlatırken Sabatay Sevi konusunda düştüğü kaydı günümüzdeki anlaşılır şekliyle buraya almakta fayda görmekteyim. O kayıta şöyle denilmektedir: “Bundan bir müddet önce İzmir'den bir haham ortaya çıkmıştı. Yahudi toplumunun ona yönelmesiyle oluşan fitnenin ortadan kaldırılması için Boğazhisarına sürülmüştü.Sürüldüğü yerin çevresinde de Yahudiler toplanıp bu bizim peygamberimiz diyerek fesada sebep olmuşlardı. Onların tavır ve halleri ihtilâl mertebesine ulaşmıştı.Bunun üzerine adı geçen Haham Padişah'ın emri ile Edirne'de Huzura çıkarıldı.Eylül Ayı'nın 16.Perşembe Günü,Yeni Köşk'te Padişah'ın huzurunda Meclis toplandı.Kaymakam Paşa ile Şeyhülislâm ve Vanî Efendi,adı geçen Haham'ı konuşturmuşlardı. Şevketlü Padişahımız Hazretleri, pencereden toplantıyı gizlice izlemekteydi.Netice olarak adı geçen Haham, kendi hakkında söylenenleri inkâr eyledi.Ancak kendisine Müslüman olması teklif edildi;bu Meclis'ten sonra kurtuluş imkânı kalmadığı ya imana gelmesi veya hemen katledilmesi gerektiği bildirildi.Nihayet 'Müslüman olursan Padişahımızdan seni şefaet edelim' şeklinde kesin söz verdiklerinde adı geçen Haham, 'Bağışlaması bol olan Allah'ın izniyle' o saatte hidayet bulup İman nuru ile şereflendi ve mümin oldu...” (Abdurrahman Abdi Paşa, Vekayinâme, Fazıl Ahmet Paşa Yazması,Varak:224-225).Fındıklı Mehmed Ağa'nın Silahdar Tarihi'nde 1666 vakaları arasında “Zuhur-u Haham” başlığı altında bu konuya Abdi Paşa'nın Vekayinâmesindeki bilgilerin aynısı ile yerverilmiştir.

*Vakanüvis Raşid Efendi,o dönem olaylarını anlatırken, İzmir'de ortaya çıkan “haham”ın toplumda fitneye sebep olduğunu,bunun üzerine Divan'da sorgulandığını ve katledileceğini anladıktan sonra din değiştirip İslâm'ı kabul ettiğini kaydetmektedir (Bkz.Tarih-i Raşid,İstanbul 1282 /1865,I/133). Kâmil Paşa da 1666 yılı olayları arasında “Sappatay Levi” ismini zikrederek konuya yervermektedir. O,Yahudilerin olaya lehte ve aleyhte olmak üzere yaklaştıklarını belirterek diğer Vekayinâmelerden biraz daha farklı bilgiler sunmaktadır. Verilen bu bilgiler, günümüzde anlaşılır ifadelerle şöyledir: “1077/1666 tarihinde İzmir'de Sappatay Levi isminde bir haham Mesihlik dâvâsıyla Kudüs'e gitmiş ve orada açıklamada bulunmuştur. Bu durum gerek buralarda gerek*

*Avrupa'daki Yahudiler arasında endişe ile karşılanmıştır. Her taraftan gelen hahamlardan bazılarının lehinde ve bazılarının da aleyhinde bulunduğu haberi alınmıştır. Adıgeçen Sappatay Levi, Sadaret'ten (Sadrazamlık Makamı'ndan) Dersaadet'e (Padişahlık Makamı'na) sevk edilmiş ve tutuklanmıştır. O'nun(Sabatay'ın) tutuklu bulunduğu sırada bir başka Yahudi, Edirne'de Sadrazam Kaymakamı'na Sabatay'ın iddiasının sahte olduğu ihbarında bulunmuştur. Bunun üzerine adı geçen (Sabatay) Padişah Huzuru'nda yapılan sorgulamasında iddiasının boş olduğunu itiraf edip İslâm'ı kabul etmiş ve bunun üzerine bahçivanlığına tayin edilmiştir. Bunu takiben Sabatay'ın aile fertlerinin tamamı İslâm'ı kabul ettikleri gibi on yıl kadar Sabatay vasıtasıyla birçok Yahudi de Müslüman olmuştur.O esnada bir 'kürt şeyhi'nin oğlu da Mehdilik iddiasında bulunmuştur.O da sorgulanmış ve Saray'dan kendisine yöneltilen sorulara uygun cevaplar vermesi üzerine İç Ağalığına tayin edilmiştir”(Kamil Paşa,Tarih-i Siyasî,İstanbul 1327,II/103-104).*

Yahudiler arasından Mesih olarak Sabatay'ın ortaya çıkması, Müslümanların “Mehdilik Anlayışı” ile “etnik anlayışı” körüklemiştir. Musul'un İmadiye kasabasında Şeyh Abdullah isminde bir “kürd şeyhi”,genç oğlu Mehmet'i “Mehdi” diye ortaya çıkarmıştır.Mehmet de “mehdilik davası” ile etrafına adamlar toplamaya,insanlar arasında fitne ve fesat çıkarmaya çalışmıştır.Fitne çoğalınca baba ile oğulun üzerine gidilmiş,ancak taraftarlarıyla beraber devre dışı bırakılmaları ve hezimete uğratılmaları bir hayli zor olmuştur.Baba seyyid Abdullah firar ettiği yerde,oğul seyyit Mehmet ise bir mağarada yakalanmışlardır.Baba ile oğul Padişah'ın huzuruna çıkarılmış ve onun merhametine mazhar olmuşlardır. Oğul Mehmet,“hademe-i hassa”dan olmak üzere “hazine odası”na alınmış ve babaya da bir tekke şeyhliği verilmiştir.(Bkz.Fındıklı Mehmed Ağa, Silahdar Tarihi, İstanbul 1928, I/434-435; Raşid Efendi,Tarih-i Raşid,I/136-137). Hammer,bu hususu şöyle kaydetmektedir: “Sabatay memalik-i Osmaniye Yahudilerinin itikadını bozmaya çalışırken,Kürdistan meşayihinden birinin oğlu da Mehdilik iddiasında bulunur ve binlerce kürdü kıyam ettirirdi...Şu surette Yahudi Deccal ile kürt Mehdi,biri Saray'da hizmetci,diğeri kapıcı olarak her ikisi de gerek Devletin gerek Padişahın sükun-i haline gayret gūzar olmuşlardır” (J.Von Hammer, Tarih-i Hammer,Çev.Mehmet Ata,XI/166-168).

Tarihi kayıtlarda mesihliğin ve mehdiliğin;Devlet'in ve ülkenin içinde bulunduğu dini, kültürel, sosyal, siyasal, etnik ve ekonomik şartlar dikkate alınarak mevki ve makam elde edebilmenin, bu olağanüstü durumlardan



yararlanarak içinden çıktıkları toplum ve zümreyi “bir yere taşıyabilme”nin aracı olarak kullanılmak istendiği dikkati çekmektedir.

## 2. Sabatay Sevi'nin Konuya Yaklaşımı:

Sabatay Sevi'nin Müslüman olması hem Türkiye'deki hem dünyanın diğer ülkelerindeki Yahudiler arasında büyük bir şaşkınlığa yolaçmıştır. Bu durum dolayısıyla dünyanın her tarafında Yahudilere yönelik hakaret ifade eden sözler söylenmekte ve Yahudiler ise bundan dolayı ümitsizliğe düşmektedir. Ümitsizliğe kapılmış Yahudiler'e ümit vermek ve onları yönlendirmek için Sabatay kılasiik kaynaklara başvurmuştur. O, Rabbi Elizer'in “**Mesih Müslümanlar(İsmaililer) arasında kaybolacaktır**” görüşünden yararlanarak, Yahudilere şöyle seslenmektedir: “**Allah beni bir İsmaili (Müslüman) yaptı; ben sizin kardeşiniz Kapıcıbaşı Mehmed'im. O (Allah) emretti, ben de O'na itaat ettim**” (A.Galanté, Nouveaux Documents..., 251). Sabatay'ın bu yaklaşımı Kabbala'nın bir kehaneti olarak tefsir edilmiştir.

Sabatay, gelişmeleri değerlendirmekte ve yeni taktikler belirlemektedir. Bunlar arasında hem Yahudilerle hem de Müslümanlarla ilişkilerini iyi bir düzeyde tutması projesi vardır. Bu projenin gerçekleştirilmesi de yönetimin iznine bağlıdır. O, Yahudileri İslam'a kazanmak için sinagoglara gidip onlarla görüşme iznini Padişah'tan ve Müftü'den almayı başarmaktadır. Sinagoglara giden Sabatay, oralarda “**kendi inanç sistemini**” anlatmaya ve Yahudileri görünüşte Müslüman olmaya çağırmaktadır. Din değiştirmesine rağmen gerçek “**Mesih**” olduğunu ve asıl amacının Müslümanları Museviliğe getirmekten ibaret bulunduğunu açıklamaktadır. Onun bu tavsiyesini uygun bulup şeklen Müslüman olanların yani “**ikili rolü**” benimseyenlerin sayısı arttıkça Sabatay gerçek “**Mesih**” olduğuna inancı kuvvetlenmekte ve kendine güveni artmaktadır. **Bunun üzerine, Müslüman olduktan iki yıl sonra, 1668'de, Pesah'da (Hamursuz Bayramı) “kutsal bir ruhla dolduğu”na** dair bir ilham aldığını açıklamakta bir sakınca görmemektedir. Yazdığı kitapçıklarda bu Pesah gecesinde 24 bin meleğin odasına girip ona “**Sen bizim kralımızsın, sen bizim peygamberimizsin, Mesihimizsin!**” dediğine yerverilmektedir. Bu gecede, ayrıca Tanrı'nın İsrail'i kurtarmak üzere Mesih'i gönderdiğinin ve Yahudilerin ancak “**Sabatayist Yahudiliği**” ile kurtulacağını bildirdiği Sabatay tarafından açıklanmaktadır.

Sabatay, Yahudi takvimine göre kutsal günleri ile Musevi inanış ve uygulamalarını öldüğü 1676 yılına kadar yerine getirmiştir. Zaten bu “**ikili rolü**” anlaşıldığı için 1672 yılında Arnavutluk'taki Ülgün'e sürgün

edilmiştir.Sürgünde açıkca Yahudi inanış ve gelenekleriyle bütünleştirdiği “kendi sistemini”ortaya koymuştur.Onun sistemini Yahudiler dışında az da olsa Hıristiyan ve Müslümanlardan benimseyenlerin olduğu da iddialar arasındadır.Müslüman adı ve kisvesi altında yaşarken taraftarlarına Yahudi Kutsal Kitabı’ndan yararlanarak mektuplar yazmakta ve kendisine kutsallık atfedecek ifadeleri seçmektedir. Ölümünden kısa bir süre önce Sofya’daki taraftarlarına yazdığı bir mektubunun son cümlesinde, “...**Taprı katına çıkan adam böyle söyledi ki o, semavî arslan ve semavî geyik, Yahudiye ve İsrail’in takdis ettiği Sabatay Mehmed Sevi**” demektedir. Bu cümle bile onun anlayışını ve tavrını ortaya koymaktadır. Çünkü Müslüman olmasına rağmen Sabatay Sevi’nin kimi zaman bir elinde Kur’an bir elinde Tevrat ile görüldüğü,kimine göre tamamen İslam inançlarına ve kimine göre de tamamen Musevi inançlarına uygun bir şekilde yaşamıştır. Kimine göre de o ne Müslüman ne Musevi’dir; “kendi sistemini” yaymaya çalışmıştır. Böylece görünüşte Müslüman,ancak gerçekte Yahudilik temeli üzerine bina edilmiş Sabatayist sistem olarak bilinen “Dönme/Sabatayist Mezhebi” ortaya çıkmıştır(Bkz.Abdurrakman Küçük, Dönmeler / Sabatayistler Tarihi, 289-294,308-315).

### 2.1. Sabatayistliğin Prensipleri:

Sabatay Sevi’nin Müslüman olduktan sonra oluşturduğu ve taraftarlarınca yerine getirilmesini istediği ilkeler 18 madde altında toplanmıştır: “**Sabatay Sevi’nin ismiyle Efendimiz,Kralımız ve Mesihimiz Sabatay Sevi’nin 18 Emri Şunlardır**” ifadesiyle başlayan Dönmelerin İnanç Esasları Özet Olarak Şöyledir:

Tanrının birliğine ve O’ndan başka tanrı olmadığına dair iman korunsun(1).

Mesihin hakikî “**Mesih**” olduğuna, ondan başka kurtarıcı bulunmadığına, Efendimiz/Kralımız Sabatay Sevi’nin Davut neslinden geldiğine iman edilsin(2).

Ne Tanrının ne de “**Mesih**”in adına yalan yere yemin edilsin(3).

Tanrının da “**Mesih**”in de adı anıldığında saygı gösterilsin (4).

Mesihin sırrını anlatmak ve incelemek için toplantıdan toplantıya gidilsin(5).

Sabatayistler arasında katiller bulunmasın (6).

Kislev Ayının 16.Günü herkes bir evde toplanarak “**Mesih**” ve “**Mesihin İmanının Sırrı**” hakkında işittiklerini birbirine anlatsın (7).

Aralarında zina hüküm sürmesin. Bu kural, “**Beria**”nın(Şeriat) bir prensibi olmasına rağmen hilekârlar sebebiyle ihtiyatlı olmak lazımdır(8).

Yalan şahitlikte bulunulmasın ve kendi yakınına karşı yalan söylenmesin (9).

**Hiç kimse zorla İslâm'a sokulmasın (10).**

Aralarında kıskançlar ve kendine ait olmayan şeylere göz dikenler bulunmasın (11).

Kislev Ayının 16'sındaki Bayram,büyük sevinçle kutlansın (12).

Birbirine karşı merhametli davranılsın (13).

**Her gün gizlice Mezmur okunsun (14).**

Her ay, ayın doğuşu incelensin ve gözetlensin;ayın yüzünü güneşe çevirmesi ve ayla güneşin yüzyüze bakması için dua edilsin (15).

**Türklerin âdetlerine, onlar gözlerini boyamak için dikkat edilsin. Ramazan Orucunu yerine getirmek için sıkıntıya girilmesin ve aynı şey Kurban için de yapılsın.Gözün gördüğü herşey yerine getirilsin (16).**

**Müslümanlarla evlenilmesin (17).**

Çocukları sünnet etmeye titizlik gösterilsin (18).

Bu 18 Emir'in on tanesi,Yahudilerin On Emri ile Yahudi İman Esasları'ndan alınmıştır. Geri kalan 8 maddenin ikisi,Türklerle evlenmemeyi ve gözlerini boyamak için yapılması gerekenleri içermektedir. Altı madde de,Museviliğe / Yahudiliğe ait gelenek ve görenek kurallarıdır (Bkz. Abdurrahman Küçük, Dönmeler/Sabatayistler Tarihi,318-324).

## **2.2. Sabatayistlerin Amentüsü/Dönmelerin İman Esasları:**

### **Sabatayistlerin İnanç Esasları şöyledir:**

“Tam ve kesin imanla, gerçek Tanrı'ya,İsrail'in Tanrısına inanırım.

Tam ve kesin imanla, Sabatay Sevi'nin gerçek Mesih olduğuna inanırım.

Tam ve kesin imanla,Musa'nın aracılığı ile verilmiş Tevrat'ın gerçekler Tevratı olduğuna inanırım.

Tam ve kesin imanla, Sabatay Sevi'nin gerçek Mesih olduğuna ve dünyanın dört tarafına dağılmış olan İsrailoğullarını bir araya toplayacağına inanırım.

Tam ve kesin imanla,ölülerin dirileceğine inanırım.

Tam ve kesin imanla,Hakikatin Tanrısı'nın,İsrail'in Tanrısı'nın,Kutsal Yeri,bizim için,yukarıdan aşağıya bina edilmiş olarak göndereceğine inanırım.

Tam ve kesin imanla, İsrail'in Tanrısının, bu dünyada cemalini göstereceğine inanırım.

Hakikatin Tanrısı, İsrailin Tanrısı, Gerçek Mesihî, kurtarıcımız Sabatay Sevi'yi, çok geçmeden, günlerimizde gönder bize! Amin!." (A.Küçük, Dönmeler..., 354-356).

Dönmelerin bu İman Esasları ve İnanç Kuralları dışında benimsedikleri, âdetleri ve bayramları da bulunmaktadır (Bunlar için bkz. A.Küçük, age,357-376).

### **3.Taraftarlarının Sabatay'ın Müslüman Olmasına Yaklaşımları:**

Sabatay'ın Müslüman olması; hem onun mesihliğine inanan hem de inanmayan Yahudiler arasında "bomba" etkisi yapmıştır.Mesihliğine inanmayan Yahudiler bir "fitne"den ve bir bölünmeden kurtulmanın sevincini yaşamışlardır.Onun mesihliğine inananlar ise "şok"tan çıkmaya ve bu değişime yeni yorumlar getirmeye çalışmışlardır.Bu olaya getirdikleri yorumlara, Yahudilerce kutsal kabul edilen ve önem verilen kaynaklardan deliller aramışlardır. Sabatay'ın Müslüman olması;mistik aynı zamanda tarihi görevinin bir parçası olduğu, Mesihliğin bütün ihtişamıyla dönünceye kadar "iç kişiliği ve dış kişiliği" şeklinde iki kişilik taşıyacağı ve "mutlu sona" kadar bu iki kişiliğin birbirinden ayrı olarak kalacağı yönünde değerlendirilmeler yapılmıştır.

Müslüman olması üzerine "şok"a giren Sabatay'a da ilk destek Gazzali Nathan'dan gelmiştir. O, Sabatay'ın en yakınında bulunan, onun "peygamberliği"ne kendisini hazırlayan ve "mistik yaklaşımlara yatkın" bir kişidir. Mesihin propagandasını yapmak üzere Şam'da bulunduğu sırada Sabatay'ın Müslüman olduğunu ve Mesihlikten vazgeçtiğini öğrenmiştir. Nathan,Edirne'de bulunan Sabatay'a yazdığı 22 Hesvan 1666 tarihli mektubunda konuya şöyle yaklaşmaktadır: "**Dağılmış olan İsrail'i toplayan ve bizi esaretten kurtaran efendilerin efendisi Kralımıza. Yakub'un Tanrısının Mesih'i gerçek Mesih, Göksel Arslan Sabatay Sevi'ye... Siz ne yapıyorsunuz,bunun sebebini sormak istemiyorum.. Benim gördüğüm herşey mucizevidir ve sadakatim sağlamdır. Ben ruhumu size kurban etmeye hazırım.... Benim gözlerim, bizi kurtaracak, bize yardım edecek Tanrı'ya yöneliktir. Kötülüğün çocukları bize zarar veremeyecektir. Bunlar, senin ayaklarına kapanan hizmetkarının sözleridir. Nathan Benjamen"** (Josef Kastein,Sabbatai Zewi der Messias von İzmir, Berlin 1930,337-338).

Nathan, Yahudi cemaatlerine yayınladığı beyannamede, onlardan cesaret,sadakat ve teslimiyet istemiştir. O, "İsrailoğullarının tortusuna sonsuz selamlar olsun!" hitabıyla başlayan beyannemesinde şu hususlara dikkat çekmiştir: "...**Bu münasebetle bunu da size bildireyim ki;**

Efendimize ait birçok garip şeyler işitmiş olacaksınız.Fakat bunlardan asla korkmamalı ve cesaretinizi kaybetmemelisiniz.Daha ziyade imanınız kuvvetlenmelidir.Çünkü onun her hareketi hayrete şayandır ve bunun manasını insan zihni kavramaktan acizdir.Pek az bir zaman içinde herşey size açıkça izah edilecektir. Siz, bizzat kendisi tarafından aydınlatılacaksınız.. Bahtıyardır o insanlar ki; bekleyecekler ve hakiki Mesih'in irşadına mazhar olacaklardır.O hakiki Mesih,pek az bir zaman içinde ebedî kudretini bize tanıtacaktır.Nathan”(Abraham Galanté, Nouveaux Documents sur Sabbatai Sevi,İstanbul 1935,120-121).

Sabatay, din değiştirmesini Tanrı'nın bir emri olarak açıklamakta ve taraftarlarınca da böyle kabul edilmesini istemektedir.Bu yorumun yanında Mesih'in “peygamberi” sıfatıyla Nathan'ın “Mesih”e bağlılığını bildirmesi hem Sabatay'ın “önünü açmış” hem de taraftarlarına “ikili rol” önermiştir.Din değiştirme olayını Tanrı'nın bir emri ve Kabbala'nın bir kehaneti olarak gören taraftarlar, “Mesih”in “beyaz kafa” ve Türklere özgü bir kıyafetle dolaştığına inanmaktadır.Mesihin vücudu ve ruhu ile göğe kaldırıldığına,belirli bir süre orada kalacağına,Müslüman kıyafetiyle dolaşanının onun gölgesi olduğuna dair kanaat her tarafa yayılmaktadır. Hatta Sabatay'ın Mehmed Efendi ismiyle Sarayda kalması Hz.Musa'nın Firavun'un Sarayı'nda kalmasına benzetilmektedir. Sabatay da bu yaklaşımlardan yararlanarak Yahudiler arasında Yahudi olduğunu ve Müslümanlığını görünüşte bulunduğunu, Müslümanlar arasında da Müslüman bulunduğunu ve Yahudileri Müslüman yapmak için “ikili rol” oynadığını gündeme getirmektedir. Bu yaklaşım tarzı hem Yahudiler arasında hem Müslümanlar arasında günümüze kadar sürüp gelen bir “konu”nun başlangıcını oluşturmaktadır. (Bkz.Abdurrahman Küçük, Dönmeler/Sabatayistler Tarihi,287-289).

1924 yılında Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türklerin mübadelesi(karşılıklı yer değiştirmesi) sözkonusu olduğunda ilginç yaklaşımlar gündeme gelmiştir.Bu yaklaşımları net olarak göstermesi için Yunanistan Meclisi'nde Milletvekilli olarak görev yapan Mustafa Efendi'nin açıklaması ilginç örneklerden biridir.Selanikteki Dönmelerden / Sabatayistlerden olan Mustafa Efendi şöyle demektedir: “Avcı Sultan Mehmed(Padişah IV.Mehmed) ceddimiz Sabatay Sevi'ye cebren İslamiyeti kabul ettirmiştir; halbuki o,ruhen, itikaden Musevi idi ve Musevi kaldı.Onun ahfadı(torunları) da aynı itikad ve ruhu taşımaktadır.İsimlerimiz Müslüman isimdir ve ruhumuz tamamen Musevidir”(Vakit Gazetesi,4 Kanunisani/Ocak 1924).

#### 4.Yahudilerin Konuya Yaklaşımları:

Sabatay Sevi'nin Sinagog'da Tanrı'nın adını Talmudu'un yasağına rağmen tam olarak söylemesi atılan ilk adım olmuştur.Yahve ismi tam olarak ancak Süleyman Mabedi mevcut olduğu zaman Kudüs'te "Yüce Kral" yani Mesih tarafından söylenebilmektedir. Yahve isminin söylenmesi, Yahudiler arasında şöyle birkaç ihtimale kapı aralamaktadır: Söyleyen ya delidir ya hata işlemiştir veya Mesih'tir.Yahudiler Sabatay'ın dindarlığını bildikleri için hata yaptığına inanmamakta,deliliğini düşünmemekte ve Kabbala ile uğraştığını bildikleri için onun Kabbala'nın fantazilerine kapılıp kendinin mesihliğine inanarak ilk adımı attığına kanaat getirmektedir.

Başhaham Joseph Escapa başta olmak üzere İzmir hahamları, Sabatay'ın bu cüreti karşısında üzüntüye ve heyecana kapılmışlardır. Hahamlar, onun Yahudiliğe ait bazı sırları açığa vurmuş olmasına da oldukça bozulmuşlardır. Onlar,Sabatay'ı yola getirmesi için Bet-Din'in iki üyesini görevlendirmişlerdir. Kendisini mesihlik iddiasından vazgeçirmek için giden hahamlara da Sabatay mesih olduğunu anlatmaya ve ispata çalışmıştır.Bunun üzerine İzmir hahamları bir araya gelerek onun ve taraftarlarının ölümü hak ettiğine karar vermişlerdir.Bu karar neticesinde Sabatay Sevi,aforoz edilmiş ve lanetlenmiştir.Aforoz edilmesi ve lanetlenmesi,onun ciddiye alınmasına ve propagandasının yapılmasına yol açmıştır.İzmir hahamlarının karşı çıkmaları üzerine Sabatay,İzmir'i terketmeye ve Mesihliğini kabul ettirecek yerler bulmak için seyahate çıkmaya karar vermiş ,yaşadıklarını da "mesihin ızdırapları" olarak değerlendirmiştir(Bkz.Küçük,228-231).

İzmir'den ayrılan Sabatay,İstanbul,Edirne,Selanik,Kudüs,Kahire gibi Yahudilerin yoğun olarak bulunduğu yerleri dolaşmaya başlıyor. Gittiği bazı yerde iyi karşılanıyor hatta taraftar bulmakta sıkıntı çekmiyor; ihtida hareketleri birbirini takip ediyor, Mehmet Efendi'nin (Sabatay Sevi) tavsiyesi üzerine Yahudilerden kabileler halinde Müslüman olanlar oluyor. Edirne Hahambaşısı, bu gidişle bütün Yahudiler Müslüman olacak ve Yahudilerin en kuvvetli merkezlerinden biri düşecek endişesiyle isyan ediyor. Bu durumdan hemen hemen her ildeki Yahudi cemaatleri huzursuzluk duyuyor. Çünkü Mehmet ismi altındaki Sabatay'ın mesihliğine gerçekten inananlar yanında bu durumdan çıkar sağlayanlar da az değildir. Bu taraftarlar arasında Sabatay'ın Mesih olduğunu haber veren "eski vesikalar" bulanlara,gaipten haber alanlara ve mucize ortaya koyanlara sıkça rastlanıyor.

Yahudilerin büyük çoğunluğu; mesihliğine inanmadığı gibi onu Türk Devleti ile aralarını açabilecek bir "provakatör" olarak görüyor.Bu olay

üzerine Türklerin Yahudilere karşı itimatlarının sarsılacağı ve huzursuzluklara yol açacağı Yahudilerin ortak endişesi haline geliyor. Zaten bütün dünya Yahudilere karşı olduğu bir dönemde tek hamileri olan Türkleri kırmaktan ve kızdırmaktan da korkuyorlar. Bunun için hem hahamlar bazında hem de Devlet bazında buna bir çare bulunması ve daha fazla huzursuzluğa yolaçmadan bu işe son verilmesi için müracaatlar yapılıyor. Yahudiler arasında olduğu kadar diğer din mensupları arasında da huzursuzluğa yolaçtığına anlaşılmaması üzerine Yahudilerin şikayetleri dikkate alınıp "**mesihlik oyu**"nuna son verilmesine karar alınıyor. Padişah'ın emri üzerine Sabatay tutuklanıyor ve sürgüne gönderiliyor. Bunun üzerine Yahudilerin büyük bir kısmı bu "**ikili oyun**"dan kurtulmanın sevincini yaşıyor.

Dönmelerden Karakaşzâde Rüştü'nün 1 Ocak 1924 tarihinde TBMM'ne verdiği dilekçede ve Mustafa Kemal Atatürk'e sunduğu mektupta iddia ettiği hususlar, çeşitli tartışmaları gündeme getirmiştir. Bu tartışmalar üzerine Türkiye Hahambaşılığın görüşüne başvurulmuş ve "**Sabatay Sevi'ninki ile Musevi inançları arasında**" fark olup olmadığı sorulmuştur. Hahambaşılık da "**onlar bizim itikadımıza kısmen muhalif bir tarikat takip ederlerdi**" şeklinde cevap vermiştir. Bunun yanında Dönmelerin tekrar Musevi olup olamayacakları konusunda da "**isterlerse olurlar**" şeklinde kapı aralamışlardır. Çünkü Yahudi iken İspanya'da baskı sonucu Hıristiyanlığı şeklen kabul edip "**Maran**" olarak adlandırılan grubun Yahudi kaldığı ve Yahudiliğe geri dönebileceği kabul edilmiştir. Talmud kanununda aksine bir hüküm bulunmadığı hallerde bir Yahudinin Yahudiliğinden şüphe edilmemiştir. Kimin Yahudi kabul edileceğine dair şartlar "**Halakhah**"da (Yahudi Dinî Hukuku'nda) belirtilmiştir. Bir kimsenin Yahudilik dışında bir dini kabul etme şartları ve durumu dikkate alınarak Yahudiliğe ait herhangi bir iz görülenler Yahudiliğe kabul edilmiştir. "**Dönme/Sabatayist kimliği**", Yahudi kimliğinde "**ilginç bir kimlik**" olarak değerlendirilmiştir. Rabbiler, son yüzyılda, Dönmeleri, İsrail'den tamamen ayrılan bir grup gibi değil, "**günahkar Yahudi**" gibi değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeye sebep; "**Halakhah**"da Yahudilikten İslam'a geçişin Tanrı'nın birliğini inkar veya putperestlik olarak görülmemesi oluşturmaktadır (Bkz. Ar. H. Berg, "Jewish Identity", Encyclopedia Judaica, X/57-59).

##### **5. Müslüman Türklerin Konuya Yaklaşımı:**

Müslümanlar (Türkler); Sabatay Sevi'nin "**Masihlik Çıkışı**"nı başlangıcından itibaren ciddiye almadan dikkatle izlemiş, ama zaman

zaman “alay konusu”, zaman zaman “eylence aracı”, zaman zaman ve yer yer de “kaygı unsuru” olarak görmüştür.

Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde 1648 yılında gündeme gelen ve 1666 yılında da zirveye ulaşan “Mesihi Olay”, Sabatay Sevi'nin Müslüman olması ile “yeni bir boyut” kazanmıştır. Sabatay'ın Mehmed Efendi ismi ve Müslüman görünüşü altında “ikili oynaması” Türkleri kızdırmıştır. O güne kadar her tür azınlığa hoşgörü ile bakan Türkler, Sabatay ve taraftarlarının ikili oynamasından sonra, “enayi yerine” konulmaktan ve “aldatılmak”tan dolayı “Dönmelere/Sabatayistlere” ihtiyatla yaklaşmıştır. Türk Milleti, Dönmelerle ilgili yaklaşımlarını yazılı hale getirmekten kaçınmış, ancak bildiklerini ve gördüklerini de sözlü olarak nesilden nesile aktarmıştır. I.ve II.Meşrutiyet'te ve ondan sonraki gelişmelerde Dönmelerin oynadığı roller, Balkan ile I.Dünya Savaşı sırasındaki ve sonraki tutumları yanında kendilerini “Yahudi saymaları” bardağı taşıran damlalardan olmuştur. Türkiye'deki Rumlarla Yunanistandaki Türklerin 1924 yılındaki mübadelesinde Yunanistan sınırları içerisinde kalan Dönmeler, kendilerinin aslen ve ırken Yahudi olduklarını, Müslümanlıklarının gösterişten ibaret bulunduğunu açıklamışlardır. Bunun üzerine 3-4 yüzyıllık birikim su yüzüne çıkmış, Türkiye'de de Dönmeler ile ilgili gelişmeler gündeme gelmiş, Dönmeler'i konu edilen kitapçıklar ve makaleler yayınlanmıştır. Böylece o güne kadar bilinen, ancak Dönmeleri incitiriz endişesiyle dile getirilmeyen konular gündeme getirilmiş, sınırları ifşa edilmiş ve kitapçıklar piyasaya sürülmüştür.

Türk ve diğer Müslümanlar arasından, Dönmeler ile ilgili aşırılığa varan ve “ölçü”yü kaçırın isnatlara yönelenler olmuştur. Dinsizlikten ahlakın bozulmasına, ekonomik konulardan bulaşıcı hastalıklara kadar hemen hemen herşeyin sebebi olarak Dönmeler gösterilmiştir. Onların İslam ile ilgili hareketlerinin yapmacık olduğu ve Sabatay Sevi'nin “18 Emri”nin 16.cısının bir gereği olarak “Türklerin gözünü örtmek” gayesiyle yapıldığı kanaati yaygınlık kazanmıştır. Yahudiler yanında Yahudi isimlerini ve kimliklerini, Müslüman Türkler yanında Türk isim ve kimliklerini öne çıkarmaları, onların “ruh halleri” ile içinde buldukları “iki kimlikli” durumlarını ortaya koymuştur. Dönmeler/Sabataycılar, ayrıca Yahudiler gibi, “Bet-Din”ler oluşturmuştur. Her üç Dönme grubun kendilerine ait “Bet-Din”leri ortaya çıkmış, bunlardan biri diğerinin yetki alanına müdahaleye girişmemiştir. Üç Dönme grubunu ilgilendiren bir konuda, üç grubun “Bet-Din Hâkimleri” bir araya gelerek bütün Sabatayistleri/Dönmeleri ilgilendiren bağlayıcı kararlar alabilmektedir. Dönmeler de “hahamlar”ından çok korkmakta ve hahamların ellerinde



silah olarak kullandıkları “cemaatten çıkarma”(Herem) cezasından çekinmektedir (Bkz. A.Hikmet Eroğlu, Osmanlı Devletinde Yahudiler, Ankara 2000, 197-198). Bu tutum ve davranışlar Türkleri çok rahatsız eden hususlar olmuştur. Hiç kimseyi ve hiçbir toplumu dininden, kökeninden ve dünya görüşünden dolayı kınamadığına, ayrımcılığa tabi tutmadığına göre böyle “aldatılma” yolunun benimsenmiş olması Türk Milleti’nin hazmedemediği bir olay olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde de bu konunun “güncelliği”ni korumasının altında Türk Milleti’nin bu hassasiyeti görülmelidir.

#### **d. Yunanistandaki Türkler ile Türkiyedeki Rumların Mübadelesi (1924) Dolayısıyla Gündeme Gelen Yaklaşımlar**

Dönmeler/Sabatayistler konusunun Türkiyede en fazla konuşulup tartışıldığı dönem, özellikle 1924 yılında Yunanistandaki Türkler ile Türkiyedeki Rumların karşılıklı yer değiştirmesi(mübadelesi) dönemi olmuştur.Dönmeler ile ilgili bilgi ve belgenin gündeme geldiği,en çok yazı yazıldığı dönem de bu dönemdir. Dönmelerden Mehmet Karakaşzâde Rüşti’nün 1 Ocak 1924 tarihinde TBMM’ne verdiği dilekçe ile Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği mektup bu gelişmelerin sebebidir.

Karakaşzâde Rüşti,TBMM’ne verdiği dilekçede,yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin “**Türklük ruhu**” temelini dayanan “**millet**” esasını benimsediğini ve bunun yerinde olduğunu vurgu yapmaktadır. Mehmet Rüşti, bu vurguyu yaptıktan sonra,Dönmeler ilgili olarak incelenmesi ve karar verilmesi gereken hususu şöyle belirtmektedir: “İki üç asır evvel İspanya’nın Engizisyonundan kaçıp Türklerin cenahşefkat ve sahabetine iltica etmiş ve bilahare bir mesele-i siyasiye cürmiyle müttehim olan reislerinin telkinatiyle sahte olarak İslamiyet nam ve kisvesine bürünen Selanik Dönmeleridir.Üç kısımdan ibaret olan bu Dönmeler,aslen ve ırken Yahudi olmakla beraber ruhen ve vicdanen din-i İslam ile bir alakaları yoktur.Diğer Yahudiler gibi iki üç asırdan beri Türk ve İslamlarla katiyen karışmayarak kendi cemaatleriyle,ayın ve vicdan hususiyetleriyle cemaat halinde yaşayagelmişlerdir.

Sabık Osmanlı Hükümeti zamanında suret-i resmiye ve zahirede İslâmiyeti kabul ettiklerinden bunlar, İslâm cemaasına kaydedilmiş ve o surette telakkı edilmiş olduklarından,zaman ve muhitin taassubundan korkarak yer yer,çeşit çeşit renk ve kıyafetlerde görünerek İslâmları aldatagelmişlerdir.

Bin türlü riya ve sahte tavır ve kıyafetlerde Büyük Türk Kitleleri arasına sokularak pek çok servet kazanmıştır. Memleketin büyük ticaret ve iktisadî noktalarını elde ederek mühim ve helak eden bir amil olagelmışlerdir.

Hükümet mübadeleyi Türklere hasretmiştir. İslam olan Arnavutları bile kabul etmiyor. Mevcut Türk olmayanları bile memleketin muhtelif mahallerine serpiyor, dağıtıyor. Bundan maksat Türklüğü maddeten ve manen mütecanis (homojen, tekvücut) bir şekle sokmaktır. Halbuki Dönmeler, Türk değildir; çünkü, tarihen sabit olmakla beraber şimdiye kadar kendilerinden başka bir unsurla aşılınıp istifayı kabul etmemişlerdir. Dönmeler; Müslüman değildir; çünkü, asırlarca muhitlerinde yaşadıkları Selanik Müslüman Türklerince malum olduğu gibi, aynı ırktan gelmiş pek çok namuslu münevver kimselerin ikrar ve isbatlarıyla de sabittir”.

Karakaş Rüştü'nün Dönmelerin ne Türk ne Müslüman olduğu yönündeki iddiaları, hem Dönmeler hem de Türkler arasında konuyu tartışmaya açmıştır. Dönmelerin bir kısmı bu açıklamaya karşı çıkarken bir kısmı da benzeri açıklamalarla ve “iki kimlik”e sahip olduklarına dair yaşadıklarıyla destek olmuşlardır. O günkü gazeteler de bu konuda kamplaşmıştır. Ahmet Emin Yalman'ın başında olduğu Vatan Gazetesi, bir taraftan Karakaşzâde Rüştü'ye karşı çıkmakta, diğer taraftan Dönmeler ile ilgili araştırmalar yayınlamaktadır. Yayınlanan araştırmaların özetini; Dönmeliğin son bulduğu ve iddia edilen şeylerin geçmişte kaldığı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti bütün toplulukları bir “bütün” haline getirdiği ve yapılan açıklamaların farklı sebeplere dayandığı oluşturmaktadır. Vakit Gazetesi de; Dönmelerle ilgili belge ve bilgileri yayınlamakta; Atina'da Yunan Meclisi Üyesi Mustafa Efendi de Dönmelerin Türk de Müslüman da olmayıp Yahudi oldukları açıklamasını yaptığını Türk Kamuoyuna duyurmaktadır. Bunun yanında Vakit, Dönmelerden ve Müslümanlardan gelen açıklamalara yer vermektedir. Yapılan açıklamalarda Dönmeler arasında Sabatay Sevi'nin inanç esaslarının ve onun “mesih” olarak gelip kendilerini kurtaracağı inancının yaşadığı dile getirilmektedir. Ayrıca, yeni Türk Devleti içinde Dönmeliği yaşatmanın artık mümkün olmadığı ve Türkleri aldatmanın mantıklı bir izahının olamayacağı temennileride eksik olmamaktadır. Böylece her taraftan samimî insanlar, bu konunun artık son bulmasını ve Türk Milleti'nin “tek vücut” olup birlikte 20. Yüzyılın güçlü Türkiyesini oluşturmasını önermektedir. Üçyüzyıldan beri sürüp gelen “iki kimlikli” anlayışın son bulması için herkesin üzerine düşeni yapması ve yapılan “ifşaat”lardan da yararlanarak katkıda bulunulması istenmektedir.

Rüştü Bey,yaptığı açıklamaları değişik şekilde yorumlayan ve kendisi hakkında çeşitli isnatlarda bulunanlara yaptığı çağrıda iki şık önermektedir. Bu şıklar;ya Türklerle tamamen karışıp kaynaşmak ve geçmişten kopmak veya Türkiye Cumhuriyeti'nin millî hudutları dışında başlarının çaresine bakmaktır.O,sonuç olarak önerdiği bu şıkları ortaya koyduğu mektubunda önemli açıklamalarda da bulunmakta ve bir yerde şunları söylemektedir: "...Son hadisat (Kurtuluş Savaşı) esnasında herkesin ümidini kestiği ve böyle sizler gibi ne kanlarını ne malını ve ne de servetinin çok az bir kısmını memleket ve millet için feda etmeyi hatırına bile getirmeyen tufeyliler servetlerini. artırmak için uğraşırken Türkler, Allah'ına güvenerek, her taraftan üzerlerine vaki olan hücum ve taarruzlarına mütevekkilâne ve dindârane ve kendilerine mahsus metanet ve sükunetle karşılık vererek vatani müdafaa ettiler ve bihakkın düşmanlarına galebe çaldılar..."(Vakit Gazetesi,10 Ocak 1924).

Karakaş'ın açıklamalarına İleri Gazetesi'ndeki makalesinde Suphi Nuri,şöyle yaklaşmıştır: "Dönmeler meselesi diye ortaya birşeyler çıktı.İktisaden bizden yüksek olan bu insanlar,bağıra bağıra 'biz de sizdeniz' diyorlar.Irk başka milliyet başka vaka;bunlar bizim ırkımızdan değillerdir.Fakat bizim milliyetimize dahil olmak istiyorlar.Buraya evveldenberi gelmiş olanları biz Türkleştirmekle mükellefiz.Onlar,artık eski fena ananelerini bırakıp samimî bir surette Türk olmağa başlamalıdırler.Aksi taktirde kendilerine burada hayat hakkı olmayacağı tabiidir.İnkâr edilemez ki memleketimizde bunların aleyhine bir tezahür vardır.

Bu da sırf kendilerinin ayrı kalmak istemelerindedir.Onlar arzu edeydiler şimdiye kadar böyle bir Dönme meselesi kalmamış olurdu..." ("Cumhurluk,Dönmelik ve Rumluk",5 Ocak 1924).

Bu tartışmalara Resimli Gazete de katılmış ve şu görüşleri dile getirmiştir: "İçimizde yaşayan, lisanımızla konuşan, zahiren bizim gibi hissedip düşünen,fakat Türklere karşı daima ihtiyatkâr bulunan, ancak kendi aralarında evlenip neslen Türk'e karışmaktan kaçınan,doğumdan ölüme kadar her tür hayatlarında, nikahlarında, izdivaçlarında, cenazelerinde, hülasa içtimaî hayatlarının her safhasında bizden ayrı, bizden gizli cihetleri bulunan bu Selanik Dönmeleri acaba hakikatte ne çeşit insanlardır?Aralarında zeki ve hürmete değer epeyce fikir adamları,bilhassa mühim miktarda teşebbüs ve ticaret erbabı var;memleketin ve özellikle bazı şehirlerin iktisadî hayatında tesirleri ihmal edilecek gibi değildir.Türk'e karşı zahiren çok yakın,çok mizaçgir görünen, fakat aile hayatında olduğu

gibi iktisad hayatında da Türk'ten çok müctenip bulunan(kaçınan/uzak duran) bu dildaşların acaba hakikî renkleri nedir?

Aralarında zahiren Müslüman,hatta koyu mutaassıp Müslüman görünenler de bulunduğu halde kendilerine mahsus ayinleri ve halk arasında bugün az çok teşhis edilen ruhanî reisleri olmasının sebebi, manası nedir?

Eğer bu cemaat Rum,Ermenî ve Musevî gibi bugün içimizde yaşayan gayr-i müslim unsurların dördüncüsünü teşkil etmek lazımsa neden bu vaziyet açık değildir?Yok,eğer bizden farklı olmadıkları hakkındaki zahirî dava samimî ise izdivaçta(evlilik) ayrılık,her türlü hayatta bu inhisarcılık,âdette,merasimde bu başkalık ve gizlilik ne oluyor?Hele İbranî ve Musevî lisanları ile karışık Tevrat ibarelerinin küçük Dönme çocuklarına elan (şimdi, günümüzde) ezberletilmesi ne demektir?..." (Resimli Gazete,1925,no:116).

"Bir Tarih Müdekkiki" mahlası ile "Tarihin Esrarengiz Bir Sahifesi" başlıklı tefrikayı Vatan Gazetesi'nde yazan kişinin Dönmelerden Ahmet Emin Yalman olduğu hâkim olan kanaatlerdendir.A.Emin Yalman, Dönmelerle ilgili olarak Karakaşzâde Rüştü ve benzerlerinin ortaya koyduğu görüşleri çürütme ve Dönmeleri savunma içine girmiştir. Yalman, Dönmelik konusunun kesinlikle ortadan kaldırılmasını ve Türk toplumunun onlarla ilgili olan karanlık durumdan kurtarılması için Dönmelerden şöyle davranmasını istemektedir: "Hakiki Türk ve Müslüman olanlar umum nazarında tefrik edilmeli ve yalnız olmayanlara aid bir içtimaî lekeyi ve damgayı suratlarında taşımak mecburiyetinden kurtulmalıdır.Bu gibi adamlar varsa ortaya çıkıp şöyle demelidir: 'Bizim bir mezhep veya tarikat sifatiyle bir takım hususiyetlerimiz var. Bu gibi hususiyetler şundan şundan ibarettir. Biz kendimizi ayrı göreceğiz ve ayrı kalacağız' diyerek mertçe ortaya çıkmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nde vicdan hürriyeti var. Kimse, bu tarzda bir zümreyi ayrı bir vaziyette bulunduğundan dolayı takibata duçar etmez.Fakat Türk camiası hakikî mahiyeti anlar ve ona göre hareket eder" (Vatan Gazetesi,11 Ocak 1924).

Bir Tarih Müdekkiki mahlası ile yazan(Ahmet Emin Yalman),Karakaş Rüştü'nün açıklamaları üzerine yaptığı bu değerlendirmeden sonra da Dönmeler ile ilgili şu yaklaşımda bulunmaktadır: "Selanikte ikibucuk asır evvel kurulan ve gizli bir hayat geçiren üç kabilenin mevcudiyetini zaman, inhilâle uğratmış(dağıtmış,eritmiş), nihayet maziye gömmüştür. Bununla beraber ortada bir takım enkaz vardır ki sarih bir tasfiyeye muhtaçtır. Geride hâlâ bir ayrılık,gayrılık izi

kalmasına sebep bu tasfiyenin icra edilmemesinden ibarettir. Rüştü Karalaş Bey'in teşebbüsü ne saikle vuku bulmuş olursa olsun tasfiyenin vukuuna ve asırların örttüğü esrar perdesinin umûmî surette yırtılmasına ve tarihe karışmasına iyi bir vesile teşkil etmiştir”(Vatan Gazetesi, “Tarihin Esrareniz Bir Sahifesi”, 22 Ocak 1924).

Yalman, makalelerinde, ikibuçuk asır önce kurulan ve gizli bir hayat geçiren üç grubun geçmişte kaldığını, Karakaş Rüştü Bey'in açıklamalarıyla de geride kalmış olan kısmın yokolacağını dile getirmiştir.Yalman'ın açıklamalarının üzerinden uzun yıllar geçmeden İ.A.Gövsa, Bakırköy'de, Dönmeler tarafından kurulmuş olan yatılı kız lisesinin müdürlüğünü yaptığı sırada, öğrencilerinin defterleri arasında Sabatay Sevi'ye bağlılığı ve onun kurallarının yaşatıldığını gösteren belgeler bulmuştur. Genç çocukların, ailelerince kendilerine öğrettiği yarı İbranice yarı İspanyolca olan dua suretlerini ve bu duaların öğrenciler tarafından ezberlendiğini görmüştür. Bunun üzerine Gövsa; Sabatay Sevi'nin yerleştiği inanışların bütün teferruatıyla Dönmeler arasında yaşadığını,doğumdan ölüme kadar Sabatay'ın âdetlerine bağlı kaldıklarını ve oturdukları mahallelerden gömüldükleri mezarlıklara(Bülbül Deresi Mezarlığı) kadar kesin ayrılık gösterdiklerini tartışmaya fırsat vermeyecek kadar net olduğunu belirtmektedir (Bkz.Gövsa, Sabatay Sevi,İstanbul 1939,6).Dönmeler konusunun tartışıldığı dönemlerde onların Türkleri İslâm kisvesi altında aldattıkları, Yahudileri Türklere tercih ettikleri,iş yerlerinde Musevî çalıştırdıkları, Yahudilerle işbirliğini tercih ettikleri ve “ayrı cemaat” oluşturdukları ileri sürülmektedir (Bkz.A.Küçük, Dönmeler/Sabatayistler Tarihi,425-429).

Dönmelik/Sabatayistlik konusunun yoğun tartışıldığı ve tarihe karıştığının savulduğu dönemin üzerinden 18 yıl geçtikten sonra,1942 yılında,Hükümet Varlık Vergisi Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu Kanun'da Dönmelere ayrı bir vergi dilimi uygulanmıştır. Varlık Vergisi Kanunu; Müslim(M), Gayri Müslim(G), Ecnebi(E), Dönme(D) gibi dört cetvel belirlemiştir. D cetveline dahil olan Dönmelere,Müslümanlar ile Gayri Müslümler arasında bir oran uygulanmıştır. Böylece 1942 yılında Türkiye'de bir Dönme/Sabatayist grup olduğu ve içlerinde büyük zenginlerin bulunduğu resmileşmiş olmaktadır. İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948 yılı itibariyle Türkiye'de bir dalgalanmanın olduğu, bazı Dönmeler'in İsrail'e göçettiği ve göçeden bu dönmelerin Dönmelikle/ Sabatayistlikle ilgili belgeleri İsrail'e götürdükleri daha sonra yapılan yayınlardan anlaşılmıştır. Bu yayınlardan biri de Yahudi Prof.Gershom Scholem'e aittir.O,Sabatay Sevi ile ilgili yaptığı iki ciltlik İbranice(19557)

eserde,İsrail'e götürülmüş belgeleri değerlendirmiştir.Scholem, "**Gizli Yahudi Cemaati:Türkiye Dönmeleri**" isimli çalışmasında da bu belgelerin bir kısmını değerlendirmiş;1960'lı yıllarda Türkiye'de birçok ailenin Dönme olduğuna ve liderliğini İstanbul Üniversitesi profesörlerinden birinin yaptığına yervermiştir (Bkz.G.Scholem, "**Gizli Yahudi Cemaati: Türkiye Dönmeleri**", Çev. Abdurrahman Küçük, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1988,XXX/217-244).

İsmail Cem'i TRT Genel Müdürü yapmak için 1974 yılında "**Özel Kanun**" çıkarılması ve 1979 yılında Abdi İpekçi'nin menfur bir suikasta kurban gitmesi,Dönmelik/Sabatayistlik konusunu bir süre daha Türkiye'nin gündeminde tutmuştur.Güneş Gazetesi'nde (18.3.1984) "**İzmir'de Zahiri Peygamber**" başlıklı bir makale yazan tıp profesörü Erez, Dönmelerin bilim, iş ve kültür alanına katkılarına işaret ederek, Sabataycılık konusunun yeniden ele alınmasını **gündeme** getirerek konunun tartışılmasının önünü açmaya çalışmıştır. Bundan bir müddet sonra da İngiliz Dergisi, Financial Times Muhabiri David Borchart'ın makalesi, Haftaya Bakış'ta, "**Yabancı Gözüyle Türkiye'nin Hoşgörüsü**" ismiyle (1986, sa.1,s.36) yayınlanmıştır. Bu makalede; Dönmelerin Dışışlerin'deki etkilerinin,Türkiye'nin en yetenekli aydınlarının, gazete sahiplerinin ve önde gelen gazetecilerinin Dönme olduklarının altı çizilmiştir.Günümüzde,son on yılda, Ilgaz Zorlu'nun ortaya çıkıp "**Evet, Ben Selanikliyim**" demesiyle, kendisinin Dönme/Sabatayist olduğunu söylemesiyle ve Sabatayistlerle ilgili yayınlar yapmasıyla Dönmelik konusu yeni bir boyut kazanmıştır.

#### e . Günümüzde Dönmelik/Sabatayistlik Konusuna Yaklaşımlar

Günümüzde Dönmelik/Sabatayistlik konusu yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir.Konunun güncelleşmesi,baba tarafından Müslüman Türk bir aileye,anne tarafından Selanikli Dönme bir aileye Mensup Ilgaz Zorlu ile olmuştur.Zorlu,Bursa Uludağ Üniversitesi öğrencisi olduğu 1990'lı yıllarda,bu konuya ilgi duymuş ve Yahudilerle ilgili bir konuda Lisans Tezi hazırlamıştır.Böylece anne tarafından bilgi ve ilgi sahibi olduğu alanda araştırmalar yapmaya yönelmiştir. O, 1992'li yıllarda Sabataycılık konusunda yazılar yazmaya,ilgililere mektup göndermeye ve "**kimlik arayışı**" içinde olduğunu açıklamaya başlamıştır.Yazdığı mektuplarda;anne tarafına ait "**Dönme Kimliği**"ni tercih ettiğini,bu kimliğin kabulü için Yahudi Başhahamlığı'na başvurduğunu,kendisinin Yahudi olduğunu,Yahudilik'e geçmek istediğini,İsrail'e gittiğini ve

kütüphanelerde araştırmalar yaptığını dile getirmiştir.Zorlu,Yahudilik'e geömek ve **"Yahudi Kimliği"**ni tescil ettirmek için İstanbul'da mahkemeye başvurmuş ve mahkeme kararıyla Yahudiliğe geömiştir.

Zorlu, yazdığı makaleleri **"Evet, Ben Selanikliyim-Türkiye Sabetaycılığı"** başlığı altında kitaplaştırıp yayınlamıştır. Bu kitapta,özet olarak, Dönmeliğin/Sabataycılığın **"farklı bir inanö türü"** olduğunu işlemiş, Dönmelerin bazı inanış ve davranışlarından sözetmiş, Dönmelere ait eğitim-öğretim kurumlarından bahsetmiş ve bazı dönmelerin isimlerini açıklamıştır. O, Dönmelerin **"iki kimlik"** taşımasını, inanmadığı bir dinin mensubi gibi görüncesini, Musevî Dini'ne inandığı halde Müslüman görüncesini **"münafıklık"** saymıştır. Bundan dolayı Zorlu, Dönmeleri, açık olmaya ve **"Türkleri aldatmak"**tan vazgeömeye öağırmaktadır. Bunun için onun, yaptığı yayınlarla bazı isimleri işfa ederek, **"Sabayatist/Dönme"** olduklarını söyletmeye zorlamak gibi bir amaö göttüğü de anlaşılmaktadır. Bunun için Zorlu, elindeki bazı belgeleri ve bilgileri, bu gibi hassas konulara **"polemik konusu"** olarak yaklaşanlara vererek ve alanın uzmanı olmayan kimseler kanalıyla yayınlatarak konunun gündemde kalmasını sağlamıştır demek yanlış olmasa gerektir.

Zorlu, yayınevi kurarak, kendi yaptığı öalışmalar yanında, Sabataycılık/Dönmelik konusunda yapılmış bazı öalışmaları yayınlayarak bu konuyu Türk Kamuoyu'na taşımıştır. O, Sabataycılıkı/Dönmelikęi, **"Yahudilik ve Müslümanlık içinde tamamen kendine özgü dinsel karakterli bir hareket"** olarak görmekte,**"Tora-Kabbala"** ekolüne bağlı bir sistem olarak değerlendirmekte; Sabataycılıkın/Dönmeliğin İslâm'la değil Yahudilik ile arasındaki sıkı bağ üzerinde durmaktadır (Bkz.Zorlu, Evet, Ben Selanikliyim,25-28,63). Sabataycılık ile Masonluk arasında ilgi kuran Zorlu, **"Selanik'te o dönemde mason locaları ve tarikatlarda etkili olan Türk ve Müslüman kimlikli aydınların peköoğu Sabetaycı'dır"** görüşünü ileri sürmektedir (Bkz.Zorlu,age,61-66).

Ilgaz Zorlu'nun yayınlarından ve açıklamalarından sonra,röportajlarda ve makalelerde Dönmelik konusunda değişik isimler ortaya öıkımiş ve farklı yaklaşımlar kendini göstermiştir.Türkiye Yahudi toplumunun yayın organı şalom Gazetesi'nde Lizi Behmoaras,1993 yılında, **"Türk Aydınının Yahudi Toplumuna Bakışı"** başlıklı yazı dizisini yayınlamaya başlamıştır.Bu yazı dizisinde gazeteci-yazar Cengiz öandar ile yapılan bir röportaja da yer verilmiştir. Bu röportajda Cengiz öandar,anne tarafından Selanikli ve **"muhtemelen dönme"** olduğunu açıklamıştır(Bkz. şalom Gazetesi, 8.4.1993,s.5). Behmoaras, 1995 yılında, şalom Gazetesi'nde yayınlanan **"Tabular Yıkılırsa Yıkılsın!"** isimli makalesinde de ilginö bir yaklaşım sergilemektedir.Bu yazısında o, Ilgaz Zorlu'nun yazdııkları

ve iddiaları dışında,günümüzde Dönmelerin yaşadıklarını,\*yaşayan ve Dönmeliği yaşatanların kendisini arayarak bilgi verdiklerini belirtmektedir. Verilen bilgiler arasında; 300 yıl boyunca İslâm'ı kabul etmiş olmakla beraber Müslüman çoğunluktan ayrı bir grup halinde yaşadıklarını, “**azınlık içinde azınlık**”, “**çifte azınlık**” ve hem Yahudiler hem de Müslümanlar tarafından itilen bir grup olarak hissediklerini itiraf ettikleri yer almaktadır.Behmoaras,yaşitlarının kuşağının “**Selanikli veya Sabetaycı**” olmayı önemsiz bir kavram olarak gördüklerini, **kendilerini Türk ve Müslüman hissettiklerini**, “**laik Türkiye içinde eridik, çünkü medenî kanun bizim yaşam biçimimizle örtüşmeye başladı**” şeklinde değerlendirmelerde bulduklarını ifade etmiştir (Şalom Gazetesi, 16.8.1995).

Türkiye’de Sabatayistler/Dönmeler üzerine bazı açıklamaların ve iddiaların yapıldığı dönemde, 1995 yılında,ABD’deki bazı gazetelerde benzeri açıklamalar dikkati çekmektedir. Türkiye’nin önde gelen işadamlarından ve sanayicilerinden olan,yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle hakkında yasal soruşturma başlatılan ve soruşturmadan kurtulmak için ABD’ne kaçmış bulunan **Halil Bezmen**; Amerika’da, **Yahudi Dönmesi olduğu için Türkiye’de Müslümanlar tarafından kabul edilmedikleri ve dışlandıkları açıklaması yapmıştır**. Bu açıklamaya Türkiye Yahudilerinden ve önde gelen iş adamlarından **Üzeyir Garih ile İshak Alaton’dan sert tepki gelmiştir**. Onlar, **Türkiye’deki Yahudilerin hiçbir sıkıntısının ve şikayetinin olmadığını, Halil Bezmen’in yaptığı açıklamayı kınadıklarını belirtmişlerdir** (Bkz.Hürriyet Gazetesi, 10.8.1995,s.26).

Dönmeler/Sabatayistler konusunda Ilgaz Zorlu’nun başlattığı tartışmalar, Halil Bezmen’in Amerika’da bir gazetede yayınlanan açıklamalarıyla yeniden “**alevlenmiş**” ve “**zirve**”ye ulaşmıştır.Zorlu’nun açıklamalarına cevap niteliği taşıyan Altındal’ın “**Bir Provokasyon mu Tezgahlanıyor?**” başlıklı yazısı tartışmaya yeni bir boyut kazandırmış ve tartışma alanını genişlemiştir.Altındal,yazısında,bir taraftan Zorlu ile ilgili bilgi vermekte ve Türkiye’nin birçok meselesine bir de “**Yahudi, Dönme Meselesi**” eklenmek istediğini belirtmekte,diğer yandan da Türkiye’de en fazla 4.400 Dönmenin tahmin edildiği bilgisini vermektedir.Dönmelerle ilgili tahminin 4000-5000 gibi yuvarlak bir rakam değil 4.400 gibi bir sayı verilmesi ve yazıyı yayınlayan Yeni Yüzyıl Gazetesi’nin yazının üst tarafına “**Altındal’ın bu yazısı,yeni tartışmalar başlatmaya aday**” şeklinde bir ifade koyması, daha sonraki yıllarda “**Tekelistan**” ve “**Efendi**” gibi kitapların birden bire Türk Kamuoyunun gündemini tutması düşündürücü olduğu kadar çok yönlü ve ihtiyatlı



yaklaşılması gereken bir husustur. Zaten Zorlu da, Sabataycılık/Dönmelik konusunda yazdıklarının ve iddialarının tartışma ortamı yaratmasını, kültürel bir olgu olarak Türk bilim yaşamında hak ettiği yeri almasını istemektedir.

Zorlu'nun ve Yeni Yüzyıl Gazetesi'nin istediği olmuş ve Dönmelik/Sabataycılık tartışma ortamına çekilmiştir. Cündüoğlu, “**Bülbüllerin Sesine Gelen Mesih**”; Aydın, “**Türkiye Sabataycılığı**”; Erez, “**Ben de Selaniksizim**”; Bali, “**Evet, Ben Selanikliyim**” ve A.Küçük, “**Tartışmaya Açılmak İstenen Yeni Bir Konu: Dönmeler**” isimli makaleleri yazmışlardır. Bu makaleler, Dönmeler konusunda başlatılan tartışma ortamında yazılmıştır (Bkz. A.Küçük, Dönmeler..., 454-459). **Bu tartışma ortamında yazdığım makalede, mealen, niçin birden bire bu konunun gündeme taşındığını, neden uzman olmayan kimselerin bu konuya girdiğini, böyle hassas bir konuda yazı yazıp fikir beyan edeceklerin belli bir birikime ve “millî bir hassasiyete sahip” olması gerektiğini belirtmiştim. Ayrıca, “kaş yaparken göz çıkarmamak” ve yeni bir “etnik unsur oluşturmak” isteyenlere fırsat vermemek gerektiğini, “ben Türküm, ben Müslümanım” diyen ve “bizden olmuş” kimselerin beyanını esas almanın önemini vurgulamıştım. Günümüzdeki gelişmeler karşısında da aynı hassasiyetin gösterilmesi, iddialara ve değerlendirmelere dikkatle ve ihtiyatla yaklaşılması lazım geldiği kanaatimi muhafaza etmekteyim.**

**Dönmelik/Sabatayistlik** konusunda yazı yazan ve yaklaşım tarzı sunanlar arasında Mehmet Şevket Eygi ile Ertuğrul Düzdağ da bulunmaktadır. Bu iki yazarın, Sabatayistlik/Dönmelik konuda çalışmaları bulunmaktadır. Bu konudaki tartışmalara hem televizyon programlarına katılarak hem makale hem de kitap yazarak katılmışlar ve yaklaşımlarını ortaya koymuşlardır. Eygi, bu grubu, “**İki kimlikli, gizli, esrarlı ve çok güçlü bir cemaat Yahudi Türkler Yahut Sabataycılar**” olarak nitelendirmekte ve makalelerinden oluşan kitabına da bu adı vermektedir. O, yazı yazdığı sürece bu konuya dikkat çekmiş, Dönmelerin siyasetteki ağırlıklarına yer vermiş ve kendilerini oldukları gibi ifade etmelerini yani açık olmalarını savunmuştur. Eygi, “**Sabataycıların / Dönmelerin siyasi ağırlığı ne kadardır?**” sorusuna verdiği şu cevapta günümüzde Dönmelik/Sabataycılık konusuna yaklaşımını ortaya koymaktadır: “**Tek kelimeyle çok büyüktür. Son Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde (2000 yılındaki seçim) üç Yahudi Sabataycı adayları vardı, ama seçtiremediler. Dışişlerinde büyük ağırlıkları bulunmaktadır. Siyasi partilerden birinin kurmayları Sabataycıdır. Başka partilerde ve önemli mevkilerde de Sabataycılar vardır. Büyük bir iktidar**

adamının karısı Sabataycı olup ülke işlerine perde ardından müdahale etmektedir. Sabataycılar modern Türkiye’de damgalarını vurmuşlardır” (M.Şevket Eygi, Yahudi Türkler Yahut Sabataycılar, İstanbul 2000,XIII).

Düzdağ, Dönmelerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunda etkilerine,bunun sebeplerine ,”gizli bir cemaat” ve “iki kimlikli” olmalarına dikkat çekmektedir. O, Dönmelerin farklı tavır sergilemesinin Türkler tarafından kınandığını, Devlet’in onların böyle davranmasına sebep olacak bir zorlamanın bulunmadığını,her dinî azınlığın istediği gibi bir hayat sürdüğünü, böyle olunca Dönmelerin “iki kimlikli” ve “iki kişilikli” bir hayat sürdürmelerinin hazmedilemediğini belirtmektedir (Bkz.Ertuğrul Düzdağ, Yakın Tarihimizde Dönmelik ve Dönmeler, İstanbul 2000,s.18-19). Bununla beraber Düzdağ, Dönmelerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde önemli mevkilere gelmesi konusunu da şöyle değerlendirmektedir: “Bu yıllarda (Türkiye Cumhuriyeti Devleti Kurulduğu), boşalan veya yeni açılan devlet kadroları için, Dönmeler zümresinin,esasen Batı kültürüyle yetişmiş, tahsilli ve İslâmiyet ile ilgisiz fertleri,çok uygun birer eleman olarak ortaya çıkmış ve önemli mevkilere çokça alınmışlardı” (Düzdağ,age,XVII).

Dönmeler/Sabatayistler konusunda tartışmaların yoğun olduğu bir dönemde Kemal Derviş ABD’den Türkiye’ye getirilmiş ve “para işleri”nden sorumlu bakan yapılmıştır. Derviş’in soyadı, basın-yayın organlarının “ilgi odağı”olması ve “ Türkiye Siyaseti”ni yönlendirmeye çalışması; Dönmelik / Sabatayistlik konusunu gündemin zirvesine taşımıştır. Derviş soyadı dolayısıyla Kemal Derviş, soy itibarıyla Dönmelerin önde gelenlerinden ve Kapancılar(İzmirli)ler olarak adlandırılan grubun ilk liderlerinden Derviş Efendi (1726’lı yılların dönme liderlerinden) ile, Zekeriya Sertel’in eşi Sabiha Sertel’in kardeşi Dönme Av.Celal Derviş ve yazar Haluk Derviş ile ilişkilendirilmiştir (Bkz.Abdurrahman Küçük, 462-4639). Kurulan bu ilgi sonucu Kemal Derviş’in Türkiye’ye gelişi “komplo” olarak değerlendirilmiştir (Bkz. Yalçın Küçük, “Sabatayist Komplo mu?”, Aydınlık Dergisi,11 Mart 2001,s.8-9).

Yalçın Küçük,Kemal Derviş’in Amerika’dan getirilip Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nde Bakan yapılması dolayısıyla Sabataycılık’ı/ Dönmelik’i “yılın konusu” yapmış, bu konuyu “Tekelistan” olarak yorumlamış ve “Şebeke” nitelemesinde bulunmuştur. Kemal Derviş’in Bakan yapıp popüler hale getirilmesini Sabatayist(Dönme) olmasına bağlayan Küçük,bu konuyu geliştirmiş ve “Tekelistan, Şebeke” gibi nitelemelerini yazdığı kitaplara isim yapmıştır. O, “İsim Bilim

**Çözümlemesi**" yoluyla teoriler üretmiş,ciddi bir tahlile ve değerlendirmeye tabi tutmadan edindiği bilgileri yayınlayarak Dönmelerin alanını genişletmiştir. Bu genişlik etki alanına da yansımış, Türkiye bürokrasisindeki yerlerine, Dışişlerinde ve Türk Kamuoyundaki ağırlıklarına ve yetkilerine kadar uzatılmıştır. Küçük, Türkiye'deki bazı dönemleri, **"olağanüstü dönemlerde olanları"**, **"etkili/yetkili ve dokunulmazlığı olan kişileri"** çeşitli yönlerden tahlil etmekte ve bu durumları onların **"Sabatayist"** olmalarıyla izah etmektedir. Sabatayist-Yahudi dayanışmasına vurgu yapan Küçük, Masonluk ile Dönmelik/Sabatayistlik arasında bir içiçelik görmekte, ikisi arasında hem doktrin hem de pratik açısından aynılık olduğunu belirtmekte, Masonluğun **"sufist ve esoterik özelliklerini"** Kabbala'dan sonra Sabatayizme borçlu olduğunu ileri sürmektedir. Y. Küçük, kanaatimizce, konuyu, **"abartılı"** bir noktaya çekerek sulandırmakta, Sabatayizm üzerine değişik komplo teorileri üretmekte, **"nerdeyse herkes Sabatayist ve herşey onlardan sorulur"** sonucu olacak noktaya götürmekte ve özelliği olmayan bir konu haline getirmiş olmaktadır (Bkz.Yalçın Küçük, Tekelistan, İstanbul 2002, s.15-26,1855-205,435-467,vdy).

Sabatayist/Dönme konusuna **"damga vuran bir çalışma"** da Soner Yalçın'ın **"Efendi"** isimli kitabı olmuştur.Bir televizyon kanalında yayınlanan bir dizide tanıtılmış olması ve konunun güncelleştiği bir dönemde ortaya çıkması, Dönmelik/Sabatayistlik meselesinin Türk Kamuoyu'nun geniş bir kesimine ulaşmasını sağlamıştır.Bu çalışma,bir ekip tarafından hazırlandığı izlenimi vermenin yanında, **"bir hesaplama mı,bir komplo mu?"** sorularını sormaya da kapı aralamaktadır.Çünkü neredeyse hemen hemen herkese şöyle veya böyle Sabatayistlik bulaştırılmakta, Türk Toplumuna mal olmuş liderlerin ve kişiler kişilerin Dönme olduğu ima edilmekte, Türkler arasında yaygın bir şekilde **"saygı ünvanı"** olarak da kullanılan **"efendi"** kelimesinden ve **"bir aile"**den yola çıkılarak Sabatayistlerin/Dönmelerin listesi kabartılmaktadır.Bu eser, Türk Milleti'nin herkesten şüphelenmesine yolaçacak bir tarzla sunulmaktadır. Bu çeşit sunumlar ciddi konuları sulandırma yanında etkisini azaltmakta veya çok abartılarak sürüm amaçlanmakta hatta sürüm yoluyla **"para kazanma aracı"** yapılmaktadır. (Bkz. Soner Yalçın, Efendi/Beyaz Türklerin Büyük Sırrı, İstanbul 2004). Halbuki bu konu hassas ve hassas olduğu kadar da **"inceliği olan bir konu"**dur.

Böyle konulara, **"komplo teorileri"** ile **"düşmanlık"** veya **"tarafgirlik"** bakışlarıyla yaklaşmak isabetli sonuçlara ulaşmayı ve inandırıcılığı ortadan kaldırmaktadır. Bu gibi konular, bilgi ve birikim yanında,ilkeli olmayı,kâr ve zarar hesabı yapmayı gerektirir. Başka

kriterleri dikkate almadan şuradan ve buradan bağlantı kurularak kişileri “damgalamak” bilimsel bir yol olmadığı gibi isabetli bir yöntem de değildir.Öne çıkarmayla veya öne çıkarılmış kişilerle ilgili iddialara tarihin her döneminde rastlanmaktadır. Bundan dolayı yaklaşımlarda dikkatli olmak,değerlendirmeleri çok yönlü yapmak, konuya ilim-akıl ve sağduyu üçgeninde yaklaşmak, “**bizim olmuş insanlar**”ın çeşitli niyetlere alet edilmesine ve istismar konusu yapılmasına fırsat vermeyecek yaklaşımlar sergilemek bir yöntem olarak benimsenmelidir.

## Sonuç

**Sabatayistlik/Dönmelik konusu, Türkiye'nin olduğu kadar dünyanın da en hassas ve önemli meseleleri arasındadır. Bu alan,herkesin değil, uzmanlarının konuşması ve getirip götürüleceğinin iyi hesap edilmesi gereken “özel bir alan”olduğu unutulmamalıdır.**

Benim uzmanlık alanlarımdan biri olan ve sadece Türkiye’de değil dünyada da son 50-60 yılın bu konuda yapılmış temel çalışması kabul edilen “**Dönmeler (Sabatayistler) Tarihi**” isimli eserimde bu konu bütün yönleriyle değerlendirilmiş,Sabatayizmin ne olduğunun ve kimlere Sabatayist/Dönme denilebileceğinin ilkeleri ortaya konulmuştur.

Bu konunun polemik konusu yapılmadan ve temel felsefesinden başlayarak öğrenilmesi,rasgele nitelendirmeden kaçınılması,isim ve yaklaşımlar sergilenirken oldukça hassas davranılması; ilmî olduğu kadar millî ve insanî bir görev kabul edilmelidir.

**Günümüzdeki gelişmeler ışığında Dönmelik / Sabataycılık konusuna yaklaşımımı ve yapılan çalışmalarını şöyle birkaç madde altında değerlendirmek istiyorum:**

1. Sabataycılık/Dönmelik bir din değildir;eklektik/senkretik “**bir dinî hareket**”tir. Bu dinî hareket, Yahudilik temel felsefesi üzerine oturtulmuş,İslâm’dan ve Türk kültüründen de etkilenecek oluşturulmuştur. Bir ad verilecekse buna “**Sabataycılık/Sabatayizm**” demek daha isabetli olacaktır. Sabatay Sevi’nin “18 Prensibi”ni kabul edip uygulayan ve açıkça buna bağlı olduğuna belirten kimselere “**Sabatayist veya Dönme**” denilmektedir. Dönme; din değiştirme anlamında değil, Müslüman olmasına rağmen Sabatay Sevi’nin yolunda devam eden yani dıştan Müslüman içten Sabatayistliğin(veya Yahudiliğin) ilkelerini kabul edip uygulayanlara verilen sıfattır. Sabatayistliği kabul etmeyip Yahudiliğe geri dönenleri veya samimî olarak Müslüman olanları bu sıfatın dışında görmek gerekmektedir. Samimiyet ve beyan önemlidir. **Ben, beyanı esas almakta, ihtiyatlı yaklaşmakta ve insanımızı rencide edecek**

yaklaşımlardan kaçınmakta hassas davranılması gerektiğinin altını hep çizdim ve çizmekteyim.

2. Son zamanlarda, “yerden mantar biter gibi”, Türk Kamuoyuna, Sabatayistlik / Dönmelik konularında eserler sunulmakta; internet siteleri ve raporlar yoluyla bilgi verilmektedir. Bu faaliyetlere bakıldığında fazla hassas davranılmadığı, polemiklerin öne çıkarıldığı görülmekte ve sürüm yanında “başka hedefler” güdüldüğü intibai uyandırmaktadır. Türk Milletine mal olmuş bazı isimleri de çok yönlü değerlendirmeye tâbi tutmadan “Dönme/Sabatayist” diye sunmak, yaptıklarını dikkate almadan ve kâr-zarar hesabı yapmadan herkesi aynı kefeye koymak doğru olmadığı gibi, Türk toplumuna mal olmuş isimlere gölge düşürmek, milletin güvenini sarsacak, ümitsizliğe düşürecek ve herkesten şüphe eder bir hale getirecek yöntem iyi bir yöntem değildir. Bu çeşit yayınlara bakıldığında, soyadlardan, görevlerden, akrabalıklardan, doğum yerlerinden ve benzeri bazı değerlendirmelerden hareketle “hemen herkesi Dönme/Sabatayist” yapma hedeflendiği gibi bir neticeye varılmaktadır. Böyle yaklaşımlar; ayrıca Türk varlığına, Türkün zeka ve başarısına, Türk Devleti’nin kurucusu ve aslı unsuru olduğu ile asaletine, Türkiye Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kurucusu Atatürk’e ve Devletin kuruluş felsefesine inancı sarsmaya yolaçacağı unutulmamalıdır.

Bu ve benzeri bazı gerekçeler de dikkate alınarak Dönmelik/Sabatayistlik gibi “nazik” konulara girenin başta Yahudilik ve İslâm olmak üzere diğer dinler hakkında temel bilgiye sahip olması; Türk kültürü ve siyasî tarihi konusunda köklü bilgi yanında tahlil gücüne haiz bulunması; ilmî, millî ve kültürel hassasiyet taşıması gereklidir. Bunun yanında konu edindiği alanda genel ve özel kriterler belirlemesi lâzımdır. Sabatayist/Dönme olarak bilinenlere de bu konuda önemli görevler düşmektedir. Onlar da; Türk Milletinin dikkatli olduğu dinî, millî, siyasî ve kültürel konularda hassas davranmalı, “gizli/kapalı cemaat” ve “iki kimlikli” imajını verecek tavır ve davranışlardan kaçınmaları altı çizilecek hususlardandır. Türk Milleti, tarih boyunca, dini, inancı ve kökeni ne olursa olsun herkesi hoşgörü ile karşılamış, açıklığı sevmiş, kimseye baskı yapmadığı gibi kınama yolunu da benimsememiş, sadece “ihtiyatla bakma”ya çalışmıştır. Dün de bugün de Türk Milletinin hazmedemediği hususlar arasında; “enayı yerine” konulması, aldatılması, “başka kimliklere bürünerek” bölücülük yapılması, Türk’ün sırtından geçinip ona ihanet edilmesi ve Türk’ün nimetlerinden yararlanıp “başka”sı için çalışılması gelmektedir. Türk Milleti, bu tavır ve davranışlarını gördüğü cemaat ve gruplara “iyi niyet”

beslese bile ihtiyatla yaklaşmıştır. Bugün de, ülkemizin içinde bulunduğu siyasî ve kültürel anlayışından yararlanarak **“başka kimlik”** peşinde koşanlar, dönemin rahatına kapılıp kendine **“başka köken ve etnik kimlik”** arayışı içine girerek Türk Milleti’ne karşı **“birliktelik”** oluşturmaya kalkışanlar; **Türkün hassasiyetlerini gözden uzak tutmamalı, Türk’e “ihanet edenler”in ummadıklarını ve bedelini ağır ödediklerini / ödeyeceklerini unutmamalıdır.**

3. Sabatayistlik / Dönmelik konusunun, günümüzde, birdenbire güncelleşmesinin ve öne çıkarılmasının dinî, siyasî, ekonomik, kültürel iç ve dış sebepleri vardır. Bu sebepler arasında başta Amerika olmak üzere bazı Batılı ülkelerin hem yönetimlerinde hem iş hayatında **“Sabatayist”** olarak nitelendirilecek kimselerin etkili olması gündeme getirilmektedir. Çünkü XV. Yüzyılda Türkiye’deki Sabatayist/Dönme Hareketi’nden sonra Polonya’da **“Frankist Hareket”** ve Amerika’da benzeri hareketler olmuştur. Katolik Dünyasının ruhanî lideri ve Vatikan Devleti’nin Başkanı Papa Jean II. Paul, Polonyalı kökenli ilk Papa’dır. Bu Papa’nın Polonya Yahudilerinden **“Dönme”** olduğu ve bu durumun Hıristiyan dünyasında huzursuzluk yarattığı yaygın olan iddialar arasındadır. Çünkü Türkiye’deki Sabatayistlerle aynı görüş ve anlayışı benimseyen Jacop (Yakup) Frank(1728-1791), Polonya’da ortaya çıkmış ve Türkiye’deki Sabataycılığın benzerini orada oluşturmuştur. Onun Polonya’da oluşturduğu Türk-Yahudi karışımı hareket, **“Frankist Hareket”** olarak isimlendirilmiş ve günümüze Türkiye’deki Sabataycılığın/ Dönmeliğin devamı sayılarak gelmiştir. Bunun yanında **“tek kutuplu dünyanın lideri”** kabul edilen Amerika’da, Yahudi Lobisi yanında ABD Yönetimi’nde, Vaftiz olmuş **“Hıristiyan Yahudiler”**in yanı sıra dıştan Hıristiyan içten Yahudiliklerini devam ettiren kimselerin etkili olduğu ve bunların da ağırlıklı olarak **“Babtist Mezhebi”**nde buldukları ileri sürülen görüşlerdendir. Ayrıca Macar Yahudisi **“Banker” George Soros’un**, dünyadaki etkileri, bazı ülkelerde **“kadife/ak devrim”** gibi oluşumlara adının karışması; Bilderberg toplantılarının aktif hale gelmesi, Mason Locaları’nın yeni yöntemler belirlemesi; bu kuruluşların ve kişilerin Türkiye’deki etkileri, bu kuruluşların toplantılarına Türkiye yönetimindeki yetkili kişilerin de katılmaları ve Türkiye’de istenen **“yeni oluşumlar”** dikkate alınırsa Dönmelik/Sabatayistlik konusunun gündeme gelmesi daha iyi değerlendirilebilecektir.

Amerika’da 1995’li yıllarda Avrasya’ya ve Ortadoğu’ya yönelik projeler geliştirilirken, **“etnik unsurlar”**dan yararlanması da dikkate alınmıştır. Türkiye’de de kendini Türk Milleti dışında gören, Türküm demekten kaçınan ve kendilerini ayrı bir kimliğe mensup görenler; Türk

Milleti arasında erimemek, Türk Kimliği içinde kaybolmamak için “**azınlıkların birlikteliği**”ni gündeme getirmişler ve bu yönde de çalışmalar yapmışlardır,yapmaktadırlar. Sabatayistlik konusunda yayın yapan bir grup, tanıtım broşüründe, yayının bir serisini “**Etnik Kültürlerin Dinsel Kaynakları**”na ayırdığını belirtmektedir. Orada da şöyle denilmektedir: “**Burada amaçlanan sabetaycılar, süryaniler, yahudiler ve diğer etnik kültürlerin dinsel kaynaklarını bir araya getirerek bunlarla ilgili araştırmaların yayımlanmasına ayrılmıştır..**”

Sabatayizm konusundaki gelişmelere ve yaklaşımlara bir başka açıdan baktığımızda; “**etkili ve yetkili**” kabul edilen bu grupları da “**etnik azınlık anlayışı**” kervanına katarak “**etnik azınlıklar birlikteliğini güçlendirmek**” şeklinde bir hedef belirlenmiş gibi görülmektedir.Bunun yanında “**özel ve önemli görevlerde bulunan etnik bazı grupların birbirini yıpratma taktiği**” ve “**özel kurumlardaki etnik grupların iç hesaplaşması**” olarak değerlendirmeler de yapılmaktadır. **Hangi niyetle olursa olsun böyle bir konu,ne iç çekişmelere, ne “etnik bölücülüğe”, ne siyasî çıkarlara, ne ekonomik menfaat teminine alet edilmeyecek kadar “nazik bir konu”dur.** Böyle konularda kaş yaparken göz çıkarılabilmektedir. Bundan dolayı, hassas noktalar gözetilerek, millî hasasiyet ve üniter yapı dikkate alınarak, göğsünü gerek “**Ben Türküm, Ben Türk Milletindenim**” diyip bu söylemine uygun davranan ve “**bizim olmuş insanları**” başka bir “**kimlik**” altına koymak doğru değildir. Samimiyet esası benimsenmeli, “**Ben, Sabatayistim / Dönmeyim**” diyenler de öyle kabul edilmelidir.